

Förköli Gábor

Magyar vonatkozású levelek a párizsi Bibliothèque Nationale Boulliau–Niccolò Siri anyagában (1659–1664)

Az alábbi forrásközlés arra vállalkozik, hogy egy nagy franciaországi kéziratok korpusz Zrínyi korára vonatkozó és a korabeli Magyar Királyságot és Erdélyt érintő dokumentumait legalább részben bemutassa. Ez a forrásgyűjtemény egykori összeállítója Ismaël Boulliau (1605–1694), csillagász, könyvtáros, korának egyik Anatóliát is megjárt utazója és diplomatája, aki egész életében szorgalmasan másolta a keze ügyébe kerülő leveleket, amelyek nagy részét ma mintegy negyvenegy in-folio kötetben a Bibliothèque Nationale de France kéziratára őrzi a 'Manuscrits français 13019–13059' jelzetek alatt. Érdekességét nemcsak az adja számunkra, hogy Zrínyi két, egyébként már ismert levelének másolatát is őrzi, valamint egy olyan levelet, amely a végzetes vadászbalesetet tárgyalja, hanem az is, hogy segíthet a magyarországi és erdélyi eseményeket nagy ívű összefüggésrendszerbe, a vesztfáliai béke utáni Európa kontextusába ágyazni. Ennek a hatalmas anyagnak a magyar szempontú feltárása tudomásom szerint még várat magára, vagyis az alábbiakban közölt jelentések csupán a lehetséges források töredékének átfésülése során kerültek elő.

A negyvenegy kötetnyi kéziratot, melyeknek zöme politikai, diplomáciai és asztrológiai témájú levelezés, Ismaël Boulliau (1605–1694), a korabeli Franciaország legelismertebb, a heliocentrikus világmépelfogadtatásáért is sokat dolgozó csillagásza állította össze.¹ Boulliau protestáns családban született Loudun városában, később azonban katolizál, és felveszi az egyházi rendet. 1636-ban Párizsban telepedik le, és beköltözik a parlamentter de Thou család palotájába, amelynek jól felszerelt könyvtárát a híres humanista testvérpár, Pierre és Jacques Dupuy (1582–1651, illetve 1591–1656) igazgatja. A Francia Akadémia egyik előképének is tekinthető Dupuy-kabinet, valamint a de Thou család palotája a kor igen jelentős információs központjai, ahol a pezsgő tudományos és irodalmi élet mellett a politikai élet eseményeiről szóló híradások is rendszeresen gazdát cserélnek. Boulliau itt összeállított gyűjteményét tanulmányozva a tudománytörténészek rengeteg információt meríthetnek; levelezőpartnerei között olyan nagyságokat találunk, mint Gassendi, Mersenne, Descartes, Oldenburg, Gabriel Naudé.² Boulliau a tudomány mellett a diplomácia világában is kitűnően boldogul, és utazásokat tesz Itáliában, Törökországban és Lengyelországban. A már említett itáliai útja során II. Ferdinánd toszkán nagyherceg udvarában így sikerül felvennie

¹ Boulliau részletes életrajzát ld.: BARON, 1995; HATCH, 1982, xxi–lviii. Ez utóbbi könyv Boulliau kéziratok hagyatékának repertóriumára is.

² HATCH, 1998; PINTARD, 2000, 373–377; Henk J. M. NELLEN, 1994.

a kapcsolatot Ferdinánd öccsével, Lipót herceggel. Neki írja Boulliau azt a latin nyelvű, etnográfiai és vallási érdekességekben gazdag úti beszámolót az 1646–47-es török útjáról, amelyet a csillagász papírjai között ma is megtalálunk.³

Boulliau Nyugat-Európában is kapcsolatban áll olyan személyekkel, akik szorosabb, vagy lazább összeköttetésben állnak bizonyos magyar főurakkal. Ilyen Vittorio Siri (1608–1685), a velencei származású frankofil történétíró, aki Párizsba áttelepülve Mazarin szolgálatában dolgozott, és akinek *Il Mercurio overo historia de' correnti tempi* c. többkötetes kortárs történeti munkája megvolt Zrínyi Miklós könyvtárában, mi több, ennek címlapmetszete inspirálta a *Syrena*-kötet ikonográfiáját.⁴ (Ha hihetünk az ún. *Nádori emlékirat* hitelességében, akkor maga Zrínyi Miklós még fel is vette a kapcsolatot Sirivel, mert el akarta érni nála, hogy II. Rákóczi György erdélyi fejedelmet kedvező színben tüntesse fel művében.⁵) A velencei történész Boulliau-hoz írott egyik leveléből kiderül,⁶ hogy kettejük közös ismerőse volt Pierre de Bonsy, a Velencei Köztársaság párizsi követe, akin keresztül Zrínyi is tartotta a kapcsolatot a francia udvarral, amikor XIV. Lajos megjutalmazta öt tízezer scudóval,⁷ és akihez Zrínyi Péter felesége, Frangepán Anna Katalin is fordult a Wesselényi-összeesküvés kezdetén.⁸ Hála itáliai útjának, Boulliau meglehetősen jó kapcsolatot ápol a velencei diplomáciával. 1645 és 1647 között levelezésben áll pl. Nicolas Bretel de Grémonville-lel (1606–1648), Párizs akkori velencei követével, akinek *Philo-laica* c. csillagászati munkájának egyik könyvét is dedikálja.⁹ Az ő öccse Jacques Bretel de Grémonville lovag (1622–1703), aki egy korábbi velencei szolgálata után, 1664 és 1673 között a francia koronát képviseli Bécsben, és akin keresztül Bethlen Miklós és Wittnyédy István, s később Wesselényi és Zrínyi Péter is igyekezett megnyerni XIV. Lajos támogatását az elégedetlenkedő főurak pártja számára.¹⁰

Röviden tehát azt mondhatjuk, hogy Boulliau levelezőpartnerei között ott találjuk mind a földközi-tengeri, mind a kelet-európai fronton zajló törökellenes harcok, valamint a térséggel kapcsolatos diplomáciai játszmák résztvevőit. Magyar vonatkozású levélmásolatai három csoportba sorolhatóak.

Az első csoportba két, magától Zrínyitől származó levél másolata tartozik.¹¹ Mindkettő ismert és kiadott levél, a Zrínyi-kutatásnak azonban nem volt tudomása e két másolat létezéséről. Az elsőt Zrínyi a grazi haditanácsnak írta Csáktornyából 1664. jú-

³ Paris, BnF, Manuscrits français 13.039, f. 11r–34r.

⁴ *Bibliotheca Zriniana*, 1991, n° 59; 60; 61; 62. A *Mercurio* és a *Syrena* címlapmetszetének összefüggéseiről a legrészletesebben az alábbi tanulmány ír: Kiss, 2005.

⁵ *ZrinLev*, 1997, 181.

⁶ Vittorio Siri Ismaël Boulliau-nak, Sain-Jean-de-Luz, 1659. november 13. Paris, BnF, manuscrits français 13.040, f. 258r.

⁷ Zrínyi Miklós Pierre de Bonsynak, Csáktornya, 1664. április 21; Kanizsai tábor, 1664. május 19; Bécs, 1664. július 26; Bécs, 1664. augusztus 10. *ZrinLev*, 1997, 152–153 (n° 156); 157–158 (n° 160); 164 (n° 165); 164–165 (n° 166).

⁸ PAULER, 1876, I, 48–49.

⁹ NELLEN, 1994, 120–123.

¹⁰ BÉRENGER, 1967; a Bécsben tevékenykedő francia diplomáciáról és Grémonville-ről ld. még ROMAIN, 1986.

¹¹ Paris, BnF manuscrits français 13.040, f. 33r, ill. 34r.

nius 30-án.¹² Alighanem ez a misszilis volt a korban Zrínyi legismertebb levele, hiszen egy másik kéziratos másolata az Archives des Affaires Étrangères-ből is ismert, sőt több nyomtatott változata is terjedt a korabeli Európában.¹³ A másik Boulliau által lemásolt levelet azonban a bán 1664. március 28-án írta Petrecsics Péter zágrábi püspöknek, és eddig csak horvát levéltárból ismertük egy másolatát, eredetije pedig még nem bukkant fel.¹⁴ Zrínyi felhatalmazza benne a püspököt, hogy távollétében összehívja a varasdi országgyűlés, és beszámol arról, hogy hozzáfogott Kanizsa ostromához. Boulliau másolatában azonban csak a kanizsai ostromról szóló részt olvashatjuk, míg a varasdi országgyűlés összehívásáról szóló rész kimarad. Ezen kívül azonban a két másolat és az ismert szövegváltozatok között csak apróbb eltéréseket találunk.¹⁵ Annak oka, hogy Boulliau is lemásolta magának a két levelet, valószínűleg az volt, hogy a költő Zrínyi Miklós az 1663–1664-es téli hadjáratával az európai figyelem és a születőben lévő sajtó közepontjába került. Haditettei révén, vélt vagy valós alapon, igazi kultusz bontakozott ki alakja körül, amelyről ma már számos tanulmány és forrásközlés tanúskodik. Valójában viszont nagyon keveset tudunk arról, és azt is csak feltételezések formájában, hogy miként működött a gyakorlatban a Zrínyiről szóló hírek és a vele kapcsolatos dokumentumok és politikai nézeteinek terjesztése. Spontán, mintegy az áramló híradások tehetetlenségéből fakadóan jött létre kultusza, vagy tudatos politikai szándékot kell mögötte sejtenuünk? Ha igen, akkor hol volt ennek a propagandagépezetnek a központja? Kinek az érdekeit szolgálta? Számos olyan kérdés, amelyre csak a források aprólékos feltárással tudnánk válaszolni. A ma Párizstól északra, La Courneuve-ben működő külügyi archívumban jó néhány, Zrínyi franciaországi hírnevét dokumentáló iratot találunk, amelyekről Molnár Sándor, a párizsi magyar ház későbbi titkára az 1920-as években készített kivonatokat.¹⁶

A Boulliau-gyűjteményben található levelek második csoportját azok a másolatok alkotják, amelyeket Boulliau a 'Manuscrits français 13.053' jelzet alatt őrzött, 443 levélből álló kötetbe gyűjtött össze. Itt döntő részben Bécsből és Rómából küldött diplomáciai jelentések váltják egymást, és míg a bécsi levelek a törökellenes harcok kelet-közép-európai frontjáról tudósítanak, addig a római jelentések a velencei, vagyis a levantei hadszíntéren vívott háborúról szólnak. A kötet első levelét, amelyet a közölt források közé is felvettem, Bécsből írták 1659. szeptember 22-én (I). Az utolsó pedig, amelyet a nagyjából időrendben másolt levelek között találunk, egy 1676. február 18-i keltezésű Nápolyban kelt levél.¹⁷ Ez után, a a kézirat hátralévő részében újabb misszilisek következnek, ezek időrendje azonban bizonytalan, és nem is igen találni bennük magyar vonatkozású részt.

Végül a harmadik csoportba a francia csillagásznak a lengyel Stanislaw Lubieniecki-vel (1623–1675) váltott latin nyelvű levelei tartoznak. A levélváltást Henk J. M. Nellen

¹² *ZrinLev*, 1997, 162 (n° 163).

¹³ RMK III, 2274; illetve *Litterae procerum Europae...*, 1712, II, 336–337.

¹⁴ *ZrinLev*, 1997, 150–151 (n° 153).

¹⁵ ZRÍNYI, 1958, 583–585; CSAPODI, 1962, 752–753.

¹⁶ A kivonatok jelzete: OSZK, 75/1–2. Forrásközlése: BÍRÓ, 1989.

¹⁷ Paris, BnF, manuscrits français 13.053, f. 229r–230v.

vizsgálta, aki rámutat Boulliau óvatos szkepticizmusára és teológiai attitűdjére, s Lubinieckit a lengyel szocianizmus egy kulcsfigurájának tekinti.¹⁸ Lubinieckit kelet-európaiként értelemszerűen élénken foglalkoztatták a magyarországi és az erdélyi események. A levelekben Zrínyi Miklós neve is előfordul, két téma kapcsán: az egyik Kanizsa ostroma,¹⁹ a másik pedig a Zrínyi által elfogott híres torzszülött, kutyafulű tatár,²⁰ akinek létezésével kapcsolatban Boulliau komoly kételyeket fogalmaz meg.²¹ (Reményeink szerint más alkalommal e levelezés közlésére is sor kerülhet.)

Az itt közölt források néhány kivételtől eltekintve a bécsi levelek közül kerültek ki. Ezeket Boulliau feljegyzése szerint egy bizonyos Niccolò Siri (1621–1698) írta a császári udvarból Pierre des Noyers-nak (1607–1693), Gonzaga Mária Lujza lengyel királyné titkárának. Niccolò Siri 1621. szeptember 14-én Firenzében született. Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy vajon rokonságban állt-e a Zrínyi-kutatók által jól ismert, parmai születésű és Velencében, majd Párizsban tevékenykedő Vittorio Sirivel, mindezt azonban nem sikerült a rokonság nyomára bukkannom. Niccolò Siriről viszont annyi elmondható, hogy villámgyors üzleti és diplomáciai karriert fut be. 1642-ben, igen fiatalon már Krakkóban találjuk, amiben valószínűleg a város élénk kereskedelmi kapcsolatai játszottak szerepet. Innen tesz több utazást a krakkói olasz közösség tekintélyes képviselőjeként Bécsbe, Lublinba és Varsóba. 1645 januárjában hosszabb időre letelepedik Varsóban, és Mária Lujza, IV. Ulászló király második, frissen elvett hitvese szolgálatába szegődik. 1647 és 1673 között Bécsben tartózkodik des Noyers hűséges embereként. János Kázmér királytól 1663-ban bárói címet kap. 1673 után már nem leljük nyomát Bécsben. 1679-ben Arezzóban találjuk, ahol várnagyi címet visel, és itt hal meg 1698-ban.²² Des Noyers-nak írott bécsi levelei valószínűleg azért juthattak el Boulliau-hoz, mert a francia csillagász a lengyel királyné titkárával meglehetősen sűrűn, majdnem hetente levelet váltott 1655 és 1693 között.²³

Siri a leveleiben már krakkói és varsói tartózkodása alatt is említést tesz az erdélyi eseményekről, és 1644 áprilisában különösen sokat ír I. Rákóczi Györgyről.²⁴ A Boulliau-gyűjteményben fennmaradt bécsi levelei az 1659-es pozsonyi diétával indulnak, és többször is szóba kerül bennük II. Rákóczi György sikertelen hadjárata, majd az ellene fogantatott török szankció. Mindez a Pomerániáért harcoló svédok és brandenburgiak konfliktusának elbeszélésével váltakozik, aminek révén a keresztény államok közötti

¹⁸ NELLEN, 1994, 435–439.

¹⁹ NELLEN, 1994, 453.

²⁰ Egész Európát bejárják az állítólagos tatárról készült metszetek. Ld. GÖMÖRI, 1988, 82–83; ill. NÉMETH 2006.

²¹ NELLEN, 1994, 443–445.

²² Krakkóból és Varsóból írt leveleit 1993-ban kiadták, ennek bevezetője alapján készült a fenti életrajz: SIRI, 1993, V–XIX.

²³ HATCH, 1998, 65. Des Noyers-nak Boulliau-hoz írott levelei 1859-ben Berlinben jelentek meg: NOYERS, 1859.

²⁴ SIRI, 1993, 117; 118; 119; 128; 129.

békekötés nehézségeiről is képet kaphatunk.²⁵ Siri Zrínyi kapcsán is beszámol egy már ismert epizódról: emberei egy 1659. november 17-i levél tanúsága alapján elfogtak egy csaszt, aki a nagyvezír üzenetét vitte a kanizsai basának (VI–VII).²⁶

Niccolò Siri levelei 1660. július 5. után valamiért hosszú időre megszakadnak (XIX). A következő olyan szöveg, amely valószínűleg az ő jelentésének melléklete lehetett, egy B. névvel emlegetett ügynök beszámolója 1664. június 9-ről a Kanizsát ostromló táborból (XXII). Az utolsó levél, amelyet kis gyűjteményünkbe felvettünk, 1664. november 29-i keltezésű, és írója, Siri Zrínyi Miklós tragikus vadászbalesetéről számol be a bán érdemeit is méltatva (XXIII).²⁷ Siri a törökökről alkotott közvélekedésről árulkodó elmés fordulattal zárja sorait, amely szerint „a nép, mint a török legádázabb ellenségét, imádta [Zrínyit], és furcsállják is, hogy egy állat, amely a mohamedán törvényekkel nincs jó barátságban, hajlandó volt őt megölni [...]”. Szintén kiemelendő, hogy a leghitelesebbnek tekintett szemtanúval, Bethlen Miklóssal ellentétben Siri azt állítja levelében, hogy Zrínyi csak a hintájában szenvedett ki. Végül pedig figyelemre méltó lehet a levél másolatához hozzáillesztett francia mondat is, amelyet Des Noyers, vagy talán Boulliau írt a törökök reakciójáról, ugyanis ez a megjegyzés azt bizonyítja, hogy a levél olvasói több forrásból is értesültek a bán haláláról.²⁸

A szóban forgó kötetben van néhány olyan magyar vonatkozású levél is, amelyet nem Siri írt. Ezek közül azokat vettem fel, amelyek még a Zrínyi életében megtörtént eseményekre vonatkoznak. Az első (X) egy bizonyos Saint-Martin írta Des Noyersnak, francia nyelven. Saint-Martin kilétéről semmi bizonyosat nem sikerült mindeztáig kideríteni, ám valószínű, hogy Des Noyers egy másik ügynökről lehet szó. A második irat (XVIII) nem Boulliau kezétől van, és a papírja is különbözik a többi levélétől: ismeretlen szerző Kassán kelt jelentése latin nyelven az 1660-as erdélyi hadműveletekről. Várad ostroma a témája egy szintén nem Boulliau által másolt levélnek (XX), amelyet ismeretlen szerző írt Tokajból olasz nyelven. Végezetül pedig meg kell említeni két olasz nyelvű levelet, amelyek talán Siri jelentéseinek mellékletei voltak (XXI–XXII). Mindkettő Kanizsa ostromáról szól, vagyis közvetlenül érinti Zrínyi Miklós hadműveleteit, s Boulliau ugyanazon levél rectójára másolta őket.²⁹

²⁵ 1657 és 1659 között az ún. második északi háborúban császári, lengyel és brandenburgi csapatok szállták meg Pomeránia svéd által uralt részét, valamint Jütlandot és Nyugat-Poroszországot. *Handbuch...*, 1968, IV, 512–514.

²⁶ Klaniczay Tibor a budai basának tulajdonítja a levelet, Siri azonban a nagyvezírnék: KLANICZAY, 1964, 643.

²⁷ A Zrínyi Miklós haláláról beszámoló egyéb korabeli forrásokhoz ld. BENE–BORIÁN, 1988; ill. BENE, 1997/2, 100–114.

²⁸ Talán önkényesnek tűnhet, hogy Zrínyi halálával forrásközlésünk véget ér, azonban a teljes kötet anyagát átnézni, és relevanciájuk szerint értékelni a benne előforduló magyar vonatkozású forrásokat a kutatás jelenlegi állásában beláthatatlan munka lenne, így be kell érniünk azzal, hogy az itt közölt jelentések segítségével végigkövetjük a II. Rákóczi Ferenc elleni büntetőhadjárattól a vasvári békeig tartó háborús konjunktúra történetét. A hátralévő dokumentumok kapcsán most mindössze annyit jegyeznék meg, hogy Siri a Wesselényi-összeesküvés bukását jelentő letartóztatásokról is beszámol.

²⁹ Niccolò Siri levelezéséhez nagyon hasonló, ám az ő jelentéseit nem tartalmazó olasz nyelvű bécsi diplomáciai gyűjteményhez ld. *Dispacci*, 1901.

A szövegek közlés igyekszik hűen visszaadni az eredeti kézirat helyesírási sajátosságait. A központosítást viszont a szöveg értelmének megfelelően alakítottam, és az *u/v, i/j* betűpárokat a könnyebb olvashatóság kedvéért a mai szabályok szerint írtam át. Néhány helyen az egyértelmű másolói hibát javítottam, és ilyenkor az eredeti szót lábjegyzetben, kurzívval szedve adtam meg. A rövidítések feloldását [...], a másoló által törölt vagy áthúzott szövegrészeket <...> jelzi.

Források

I

Paris, BnF, manuscrits français 13.053, f. 3v.
Niccolò Siri Pierre des Noyers-nak.

Bécs, 1659. szeptember 22.³⁰

Di Vienna 22. Septembre 1659.

Ho visto in questa settimana diverse lettere di Possonia che denotano come i Sig[no]ri Ungheri restino non poco risentiti che la Maestà dell'Imperatore vadi così spesso alle sue recreationi, abbandonando quei negotii, cosa (come loro dicono) che non feceron mai li suoi predecessori, onde ancor essi nelli giorni che S[ua] M[ae]stà fa' la settimana passata qui à Ebersdorff, d'onde ritornò a Possonia mercoledì sera, tralasciarno li soliti congressi, ritornandosi alle loro recreationi. Mostrono di curarsi poco del fine della Dieta, che se non si muta il modo di negoziare, durerà fin all'anno nuovo al meno.

Hanno i compilatori di quella Dieta esteso li gravami del regno per presentarli la settimana futura alli stati e poi a Sua Maestà. Si vorrebbero introdurre i punti della Religione, e toccante le domande de P[adri] Giesuiti per ottenere l'indigenato, par che i Cattolici vi prestino orecchio, mà non già gli Eretici, che stanno più ostinati che mai, che non vogliono che habbino sessione in Dieta. La Maestà dell'Imp[erato]re è tutta per i P[adri] e Monsig[no]r Nuntio si affatica gagliardamente con quei Primati, perche faccino sortire il negotio, mà si dubita di poterlo spuntare, ò con conditioni molto dure, e difficili a essequirle.

Ezen a héten több olyan levelet is olvastam Pozsonyból, amelyekből az derül ki, hogy a magyar urak igencsak neheztelnek, amiért őfelsége a császár túlságosan gyakran elvonul pihenni, otthagya azokat az ügyeket, amelyeket – mint ezek az urak mondják – elődei sem intéztek el soha, ahogyan a napokban is történt, amikor is őfelsége Ebersdorffban töltötte az elmúlt hetet, ahonnan szerda este tért vissza Pozsonyból, így a szokásos tanácskozások félbeszakadtak és szüneteltek. Úgy tűnik, nem törődnek azzal, mikor

³⁰ A jobb felső sarokban: „Al sig[nor] Des Noyers / Del Sig[nor] Nicolo Siri”.

lesz vége az országgyűlésnek, és ha nem változik a tanácskozás menete, a diéta legalább újévig eltarthat.

Az országgyűlés fogalmazói összeírták az ország gravamenjeit, hogy jövő héten a rendek, majd pedig őfelsége elé tárják őket. Szeretnék a vallásra vonatkozó pontokat is közéjük venni, és kitérni a jezsuita atyák kéréseire is, akik indigenátusért folyamodnak, amit a katolikusok figyelmesen meg is hallgatnak, nem úgy az eretnekek, akik makacsabbak, mint valaha, és nem akarják, hogy a jezsuiták a diétán részt vegyenek. Őfelsége, a császár az atyák mellett áll, és a nuncius úr hősiessen küzd ezekkel a főemberekkel, hogy keresztülvihessék ezt az ügyet, de kétséges, hogy vajon sikerül-e, és ha igen, akkor is igen kemény és nehezen teljesíthető feltételekkel.³¹

II

f. 3v–4r. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. szeptember 29.

Di Vienna 29. Settembre 1659.

Li giorni passati fece la Maestà dell'Imp[erato]re citare in Possonia due volte il console e Senato Eretico di quella città, acciò comparisce a dar conto della poca stima che fanno de mandati e editti della M[ae]stà Sua concernenti le prohibitione della fabrica del campanile della lor Chiesa, quale in faccia di Sua Maestà continuano. Mà sin hora non sono ancora comparti. Aspettono la terza citatione, laquale acciò non si facci, s'interpongono molti de Principali del Regno, [f. 4r] e si sforzano di persuadere a Sua M[ae]stà che tralasci per hora simil trattato, e lo rimetti ad altro tempo. Mà egli intrepido persiste nel suo proposito, dimostrando all'incontro il grave discapito della sua Regia e Cesarea <Maestà> reputatione, se in ciò a questi pertinaci cedesse. Onde hà commandato assolutamente che si decida questo punto prima d'ogn'altro. Si sentono molte voci e minacce fra il volgo di rebellione, e si crede ancora da più prudenti che questa inobedienza habbi qualche appoggio sin hora non penetrato. Dicono questi Protestanti, che havendo una volta ottenuto quei d'Ungheria licenza di fabricare la Chiesa et il campanile in una Dieta non possi adesso l'Imperatore prohibirli la continuatione con decreto positivo, mà che deva questo punto esser dibattuto di tutti li stati nella mede[si]ma Dieta.

Az elmúlt napokban őfelsége a császár Pozsonyban maga elé hívatta a város konzulát és eretnek szenátusát, hogy számot adjanak arról, miért veszik semmibe őfelsége parancsait és rendelkezéseit, amelyek megtiltják, hogy templomaik számára harangot öntsenek, és amit ennek ellenére őfelsége szeme láttára továbbra is űznek. Ám ezidáig nem

³¹ Ezúton szeretnék köszönetet mondani Bartók Zsófia Ágnesnek az olasz levelek szöveggondozásában és fordításában nyújtott fáradhatatlan segítségéért.

jelentek meg. Várják a harmadik idézést, amire viszont nem kerül sor, a királyság sok főembere közbelép, és igyekszik meggyőzni őfelségét, hogy napolja el ezt az ügyet, és majd máskor kerítsen rá sort. Ez az elszánt ember kitart az előterjesztése mellett, és azt bizonygatja, milyen súlyos kárt szenved a királyi és császári felség hírneve, ha ebben a kérdésben enged ezeknek a makacs embereknek. Ezért hát ellentmondást nem tűrve elrendelte, hogy ebben a pontban minden másnál előbb döntsenek. A nép körében sok panaszt és fenyegetőzést hallani, lázadást emlegetnek, és még a legóvatosabbak is azt hiszik, hogy ez az engedetlenségnek lesz valamilyen, eddig még ki nem fürkészett támasza. Ezek a protestánsok azt mondják, hogy mivel egyszer már egy diétán megkapták az engedélyt a magyar rendektől, hogy templomot építsenek és harangot öntsenek, most a császár nem tilthatja meg egy egyszerű rendelettel e szokás folytatását, hanem ugyan-ezen a diétán kell megvitatnia ezt a kérdést az összes rendnek.³²

III

f. 5v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. október 6.

Vienna li 6. di Ottobre 1659.

Furono citati li cittadini Eretici di Possonia per la terza volta da Sua Maestà per dar conto delle loro attioni per il prosequimento della fabrica del campanile, e per non voler desistere dall'uso delle campane. Così la mattina del primo di questo si risolvero d'andare a presentarsi, Onde adunatisi in numero di 200. senza nessun arme s'inviorno al castello, e domandato audienza non gli fù permessa, e così mortificati ritornarno a basso. Li sara proibito il sonar le campane come la fabrica del campanile, e bisognera che habbino pazienza.

Li Ungari strepitano contro li Croati, non essendo alla dieta venuto nessuno di questi, eccetto che il Vescovo di Zagrabia, et il personale di quel regno, scusandosi con dire che non habbino cosa di rilievo da proporre, e che il regno desidera & habbi bisogno della loro presenza per la troppo vicinanza e minaccie de Turchi.

Pozsony eretnek polgárait harmadszor is őfelsége elé idézték, hogy számot adjanak arról, hogy miért öntenek továbbra is harangokat, és miért nem hagynak fel a harangok használatával. Így hát folyó hó első napjának reggelén elhatározták, hogy megjelennek. Össze is gyűltek vagy kétszázan, teljesen fegyvertelenül, és a vár felé vették az irányt. Meghallgatást kértek, ám nem kaptak, és szégyenszemre visszatértek az alsóvárosba. Tilos lesz nekik a harangszó, csakúgy mint a harangöntés, és türelmesen várniuk kell.

³² A pozsonyi magyar evangélikusok eljáróit a harang használata miatt Bécsbe, a király elé idézték. Ott kihallgatás nélkül elfogták őket, miközben Pozsonyban hetven evangélikus polgárt idéztek a királyi tábla elé. Ld. még a következő három levelet. ZSILINSZKY, 1893, III, 141.

A magyarok zúgolódnak a horvátok ellen, mivel senki sem jelent meg közülük az országgyűlésen, kivéve a zágrábi püspök és az ország személynöke; azzal mentették ki magukat, hogy semmilyen észrevételük nincsen, amit előterjeszthetnének, és hogy kívánatos és szükséges a jelenlétük az országban a török túlságos közelsége és fenyegetése miatt.

IV

f. 7v–8r. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. november 3.³³

Vienna il 3. di Novembre 1659.

[...]

Doppo d'essersi trattenuto qui tre giorni la Maestà dell'Imp[erato]re fece martedì sera ritorno a Possonia alloggiando nel palazzo del defunto Palatin Palfi. Il giovedì si commincio a ventillare i gravami de Sig[no]ri Ungari consistenti in più di 90. punti, e quantunque ve ne sono delli scabrosi, sperava la corte sbrigarsene presto, e prendere a mano con li stati li nove che S[ua] M[ae]stà haveva proposto al principio della Dieta, in particolare quello che riguarda l'assicuratione del Regno dall'invasione che potessero farvi le armi Ottomane, col pretesto di perseguitare il Racozzi.

[...]

Miután öfelsége a császár három napig itt tartózkodott, kedden este visszatért Pozsonyba, ahol az elhunyt Pálffy nádor palotájában szállt meg. Csütörtökön megkezdődött a magyar urak gravamenjeiről szóló vita, amely több mint kilencven pontot érint, és bár vannak közöttük kényesebb dolgok is, az udvar azt remélte, hamar elintézik őket, és aztán elővehetik a rendekkel azt a kilencet, amelyet öfelsége terjesztett az országgyűlés elé, különösképpen pedig azokat, amelyek arra vonatkoznak, hogyan lehetne az országot biztosítani az ottomán seregekkel szemben, amelyek lerohanhatják azt azzal az ürüggyel, hogy Rákóczi üldözik.

V

f. 8r–8v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. november 10.

Vienna 10. Novembre 1659.

Dalla lettera congiunta sentira V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissi]ma quanto ho di <nova> nuovo dalla Corte Cesarea, e li devo soggiungere, come la maggior difficultà de' gravami presentati delli Hungari a S[ua] M[ae]stà C[esarea] consiste nel punto, che vogliono

³³ A levél itt nem közölt részei a Saint-Jean-de-Luzben a pireneusi békét előkészítő tárgyalásokról és a Pomeránia lerohanására születő reakciókról szólnak.

che in futuro le miniere d'oro ed argento dell'Ungheria superiore sieno maneggiate dalle loro camera di Possonia, e non da questa quà, e per questo verso vorriano li Ungari maneggiare tutto quel danaro che si cava, che un anno per l'altro importa ben da 400 m[ille] Talleri, & è il più vivo assegno che habbi la Maestà Sua. Con questo dicono che potriamo far la guerra ; mà non sanno che non basta ne per il treno del cannone. In somma difficilmente si finira senza amarezza d'une parte, ò l'altra.

L'Imperatore a fatto dire alli stati che assolutamente non vuole aiutare il Ragoczi. La lettera congiunta del 10. Novemb[re] 1659.

L'Imp[erato]re voleva andar a Vienna per celebrare e solennizare il giorno di San Leopoldo (15. Novembr[re]) e quello della nascita dell'Imperatrice, chi viene alli 18.

Nell'essame de gravami s'incontrono pochissime satisfattioni havendo li stati pre-tentioni mai udite.

Alli giorni passati, si sparse voce per la corte, e per tutta la città, ch'il Turco si fosse portato con alcuni mila soldati sotto Varadino, e per intelligenza, che vi haveva dentro resosene padrone, con ch'avaria a sua dispositione tutta la Transsilvania, et il passo liberto per entrare ad ogni piacere nella [f. 8v.] Polonia, et in Ungheria ne potria Sua Maesta Ces[a]rea far di meno di non tener per sicurezza de suoi stati un buon essercito a quelle frontiere, e di tutto il male ne sarebbe caggione il Ragoczi per la sua inquietezza d'animo, et i medemi Ungari col mostrare di volerlo sostenere. Però alcuni non ponno credere che l'avviso habbi fundamento.

In Francfort sono radunati i Deputati delli Principi del Reno collegati, e come s'intende vi era comparso per il Sig[nor] Elettore di Moganza il Baron de Pineburg, col quale havevono tenute diverse conferenze, dicesi per quest'interessi della Pomerania, e doppo havevono spedito ciaschedun di loro corrieri a lor Padroni. Non si sente che sia ritornato di Francia il Furstemberg, ne che risolutioni habbi egli havuto dal Sig[no]r Card[inale] Mazzarino sopra le propositioni fatte par parte de' medemi p[ri]n[ci]pi del Reno.

In questo punto compariscono lettere di Possonia, che dicono essere stato una falsa all'arme la cosa di Varadino. È comparso corriero a S[ua] M[ae]stà C[esarea] con avviso che le stati e le 3 nattioni di Transsilvania habbino di nuovo rimessa in mano del Ragoczi la detta piazza, che l'unione de Vaivodi di Moldavia & Walachia non sia tanto sicura, quanto il medemo Ragoczi la fa, et pareva de giu quello di Valachia si pentisse d'essersi cimentato al Ballo. Questo scrive persona mandata colà dalla Maesta Sua.

A mellékelt levélből megtudhatja a méltóságos úr, milyen hírt kaptam a bécsi udvarból, amihez még annyit kell hozzáfűznöm, hogy a magyarok által őfeszlege a császárnak előadott felterjesztések közül a legnagyobb nehézséget az a pont támasztja, amely szerint azt akarják, hogy a jövőben a felső-magyarországi arany- és ezüstbányákat az ő pozsonyi kamarájuk kezelje, és nem pedig az itteni. Ennek megfelelően a magyarok maguk szeretnék kezelni az összes kinyert aranyat, amely évente vagy négyszázezer

tallért is hoz, és amely őfelsége legfontosabb jövedelme. Azt mondják, ebből még háború is lehet; ám nem tudják, hogy ez nem elég arra sem, hogy elővegyék az ágyúkat. Annyi biztos, hogy a dolog nem érhet véget egyik vagy másik fél keserősége nélkül.

A császár megüzente a rendeknek, hogy semmiképpen sem áll szándékában segíteni Rákóczinak.

Mellékelt levél 1659. november 10-ről

A császár szeretne Bécsbe menni, hogy megünnepelje Szent Lipót napját (november 15.) és a császárné születésnapját, amely 18-án lesz.

A felterjesztések megvizsgálása során nagyon kevés dolgot sikerült csak rendezni, mivel a rendek hallatlan követelésekkel álltak elő.

Az elmúlt nappokban elterjedt az udvarban és az egész városban, hogy a török néhány ezer katonával Várad alá vonult, és várbéliekkel összejátszva át is vette az uralmat, ami által egész Erdélyt ellenőrzése alatt tarthatja, és szabad átjárása lehet, valamint amikor csak kedve tartja, behatolhat Lengyelországba, és hogy Magyarországon őfelsége a császár sem tudhatja magát biztonságban a tartományaiban, ha nem tart egy jó hadsereget e határ közelében, valamint hogy minden rosszról Rákóczi nyughatatlan lelkülete tehet, illetve a magyarok, amiért nyíltan kiálltak mellette. Mindazonáltal vannak, akik nem hiszik, hogy ennek a hírnek bármi alapja lenne.

Frankfurtban összegyűltek a szövetséges rajnai fejedelmek küldöttei, és természetesen a mainzi választófejedelem képviselőjében Pineburg báró³⁴ is megjelent, akivel több tanácskozást is tartottak – mint mondják – Pomeránia ügyében, és aztán ki-ki küldöncöt menesztett a saját urához. Nem hallani arról, hogy Fürstenberg visszatért volna Franciaországból, sem azt, hogy Mazarin bíborostól választ kapott volna azokra a javaslatokra, amelyeket a rajnai fejedelmek tettek neki.

Amikor ezt írom, levelet hoznak Pozsonyból, amely szerint a váradi eset vaklárma volt. Követ érkezett őfelségéhez a császárhoz azzal hírral, hogy Erdély rendjei és három nemzete újra Rákóczi kezébe adta az erősséget, és hogy a moldvai és havasalföldi vajdák szövetsége nem olyan biztos, mint ahogy Rákóczi mondja, és úgy tűnik, hogy a havasalföldi vajda már megbánta, hogy belekeveredett a multságba. Ezt írja az őfelségétől ide küldött futár.

³⁴ Az említett Pineburg (Pinneberg?) báróról nem találtam adatot.

VI
f. 8v-9v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. november 17.

Vienna 17. di Novembre 1659

Si e confermato, che li stati et le tre nationi della Transsilvania habbino procurato la piazza di Varadino dal Comandante che vi era stato messo dal Berciai, e l'habbino fatta consegnare al P[ri]n[ci]pe Ragoczi, col quale si dichiaravono di vivere e morire.

La maggior parte delli stati d'Ungheria, che sono affettionati a questo P[ri]n[ci]pe, vorriano pur fare risolvere la M[ae]s[tà] dell'Imp[erato]re a dischiarsia a suo favore, e protegerlo appresso la Porta Ottomana. Et per [f. 9r.] poter resistere a questa in ogni caso che non volesse approvare l'elettione fatta dalli stati, e violentar questi con l'armi a ricevere di nuovo per loro P[ri]n[ci]pe il Berciai vorriano <qu> che S[ua] M[ae]s[tà] Ces[are]a gli concedesse a quei confini un armata di dodici Reggimenti d'Infanteria, e otto di Cavall[ier]a con la quale si stimerieno bastanti a far testa al Turco. Mar [sic] per che la Corte non inclina a far questo, si per volersi mantenere in paco con l'Ottomanno, come per non vedere con che mezzi li Sig[no]ri Ungheri vorriano mantenere tanta gente, non volendo pensare a nuova contributione. Le cose restano tutte irresolute, benche ogni giorno si tenghino consigli a ques'effetto. Supplicano li Stati di più S[ua] M[ae]s[tà] Ces[are]a a compiacersi di spedire un espresso al gran Sig[no]re per intercedere al Ragoczi il perdono et il pacifico possesso della Transsilvania, assicurando ch'egli sara puntuale in pagare il concertato, e tutto ciò che hà promesso con la spedizione fatta alla porta, doppo essere stato eletto nuovamente P[ri]n[ci]pe. A questo non è tanto contraria la Corte, mà non inclina fare alcuna straordinaria spedizione ; solo scrivere al Residente che passi l'offitio nel miglior modo, et anco sopra questo particolare si sta in Possonia dibattendo i Sig[no]ri Ministri Ces[ar]i & li Sig[no]ri Ungari. Circa i due comitati, si dice adesso, che pretendendo il Ragoczi, che l'Imp[erato]re vuole in ogni maniera che luy mantenga quel che ha promesso per il Baron di Radolt, si sia con l'ultime sue lettere dichiarato, che sara pronto a fare la consegna delle piazze alli Offtiali di Sua Maestà ; mentre venghi assicurato, ch'ogni volta, ch'aggiusti li suoi interessi con la Porta li venghino le dette piazze restituite.

Il Sig[no]r conte *Humanai* sara dichiarato G[e]n[er]ale dell'Ungheria Superiore.

Va a torno un nuovo memoriale presentato in Francfort dal Ministro di Svetia alli Deputati de P[ri]n[ci]pi, e stati dell'Imperio, volendo con esso mostrare, che Sua M[ae]s[tà] Ces[are]a ha violato la pace di Munster [f. 9v.] con l'irruptione nella Pomerania, e domanda che i collegati col suo Rè li prestino quei soccorsi, che si son obligati. Questo memoriale è come un manifesto, citando in esso ad verbum le lettere ch'hà scritto il G[e]n[er]ale Susa (de Souches) al commandante di Dam, ed altre piazze, essortandoli a rendersi all'armi di S[ua] M[ae]s[tà] C[esare]a et perche con dette scrive il Sig[no]r G[e]n[er]ale che la Maestà sua non vi hà altro interesse che di renderne possessore il Sig[no]r Elettore di Brandenburg, vero e legittimo padrone

di esse, il Sveco prende il punto, e risponde ch'il trattato & la pace di Munster non è dunque più valida.

Nel medemo Memoriale citano li Svezzesi un voto che il Sig[no]r P[ri]n[ci]pe d'Aursperg [sic] diede in scritto all'Imp[erato]re quando si hebbe a venire alla resolutione d'intraprender l'armi contro i Svezzesi, e come lo descrivono minutissimamente, fanno restare maravigliati tutti li Sig[nor]i Ministri di questa corte in pensare come loro habbino possuto haver copia d'una cosa segretissima, & havendone discorso con alcuni di questi Sig[nor]i, alcuni mi dicono ch'il Sig[no]r P[ri]n[ci]pe dice non haver mai dato detto voto, e cosi veramente dove dire, altri asseriscono che pur sia vero, e che si resti perplessi come sia pervenuto alli Suezzezi.

In questo punto che scrivo, ricevo Lettere di Possonia del 15. con avviso che si sieno intercette lettere del primo Visir con un commandamento del Gran Sig[no]re al Bassa di Canisia con ordine che dovesse portarsi con tutta la sua gente <al> ad assistere al Bassa di Buda contro il Ragoczi. Dandoli conto, che il Grand Sig[no]re si portera a svernare in Adrinopoli, volendo a prima vera spedire il primo Vizir nella Transilvania, & come mi scrivono queste lettere sono state intercette da un offitiale del Sig[no]r Conte di Serino nel batter la campagna.

Megerősítették, hogy Erdély rendjei és három nemzete visszaszerezte Várad erősségét a parancsnoktól, akit Barcsay küldött oda, és hogy átadták Rákóczi fejedelemnek, akire életre-halálra felesküdték.

A magyarországi rendek nagy részét a fejedelem felé húzza a szíve, ezért szeretnék, ha a császári felség részánna magát, hogy kiálljon mellette, és védelmébe vegye az ottomán Portánál. És hogy ellen tudjanak állni a Portának minden olyan esetben, amikor az nem hajlandó elismerni a rendek által meghozott választást, és fegyverrel kényszeríti őket, hogy fogadják el fejedelmüknek Barcsayt, azt szeretnék, ha őfelsége, a császár a rendelkezésükre bocsátana a határvidéken egy tizenkét regiment gyalogságból és nyolc regiment lovasságból álló sereget, amelyet elégségesnek gondolnak arra, hogy szembe szálljanak vele a törökkel. Ám mivel az udvar nem hajlik erre, egyrészt azért, mert meg akarja őrizni az ottománnal a békét, másrészt azért, mert nem látni, hogy miként akarnak a magyar urak ennyi embert ellátni, gondolni sem akar újabb hozzájárulásra. Így egy darabig nem is szünetik az ügyben elhatározás, noha minden nap tanácskoznak róla. A rendek egyre csak könyörögnek a császári felséghez, hogy méltóztasson sürgönyözni a Nagyúrnak, és járjon közbe, hogy Rákóczi bocsánatot nyerjen, és békeességben uralkodhasson Erdélyben, azzal a feltétellel, hogy pontosan fizeti a megbeszélte adót és mindazt, amelyet a Portának küldött levélben megígért, miután újra fejedelemmé választották. Mindez nincs egészen az udvar ellenére, de nem szeretne semmiféle rendkívüli üzenetet küldeni, csak megírni a rezidensnek, hogy a lehető legjobban tegye a dolgát, és hogy ezt az ügyet Pozsonyban a császár miniszterei és a magyar urak különös figyelemmel vitassák meg. A két vármegyéről pedig, amelyre Rákóczi igényt tart,³⁵ az a hír járja, hogy a

³⁵ Szabolcs és Szatmár vármegyéről van szó.

császár mindenképpen magának akarja megtartani, akármit is ígért Radolt báró³⁶ által, és hogy legutóbbi leveleiben [a fejedelem] kijelentette, hogy kész átadni az erősségeket őfelsége tisztjeinek; közben pedig biztosítsák, hogy minden alkalommal egyeztesse érdekeit a Portával, és adják vissza a szóban forgó erősségeket.

Homonnai grófot³⁷ kinevezték Felső-Magyarország kapitányának.

Egy új memorandum terjed Frankfurtban, amelyet a svéd miniszter címzett a birodalom fejedelmeihez és rendjeihez, amelyben rámutat, hogy a császári felség megszegte a münsteri békét, amikor betört Pomerániába, és kéri, hogy a királyával szövetséges fejedelmek adják meg neki mindazt a segítséget, amelyekre kötelezve vannak. Ez a memorandum kiáltványhoz hasonlít, és szó szerint idézi a levelet, amelyet de Souches tábornok írt Damm és más erődök parancsnokainak, hogy csatlakozzanak a császári felség hadaihoz, és mivel ezekben a tábornok úr azt is megírja, hogy őfelsége érdeke az, hogy a brandenburgi választófejedelmet mint annak igaz és törvényes urát tegye meg Pomeránia birtokosává, a svédnek leszögezik, hogy a münsteri békeszerződés inentől kezdve nem érvényes.

Ugyanebben a memorandumban a svédnek idéznek egy levelet, amelyet Auersperg herceg írt a császárnak, amikor elhatározta, hogy háborút indít a svédnek ellen, és mivel a svédnek ezt az iratot aprólékosan leírják, az itteni udvar összes minisztere el van képedve, amiért a svédnekhez egy ilyen titkos irat másolata eljuthatott. Néhányukkal beszéltem, és vannak, akik azt mondják, a herceg sosem adott ki ilyen írást a kezéből, és bizonyára igazat is mondanak. Mások viszont váltig állítják, hogy mégis igaz, és hogy nem találnak szavakat, amiért a svédnek kezébe került.

Most, amikor ezt írom, levelet hoznak Pozsonyból 15-i dátummal, amelyben az áll, hogy elfogták a nagyvezírnök egy levelét, amelyben a nagyúr megparancsolja a kanizsai basának, hogy minden emberével vonuljon a budai basa megsegítésére Rákóczi ellen. Arról is beszámol neki, hogy a nagyúr Drinápolyban készül tölteni a telet, és hogy tavasszal el akarja küldeni a nagyvezírt Erdélybe. Mint mondják, a levelet Zrínyi gróf egyik tisztje fogta el, miközben a vidéken járőrözött.

VII

f. 10r-10v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. november 24.

Vienna 24. Novemb[re] 1659

Tutte le lettere della corte Cesarea ricevute in questi giorni, ci hanno confermato che da una truppa di cavalleria del Sig[no]r Conte Nicolo di Serino, che scorreva la campagna nel paese Ottomanno fù fatto prigione il Chiaus, che s'accennò la passata, che con lettere del primo Visir andava dal Bassa di Canisia, et ad altri commandanti

³⁶ Radolt Kelemen, I. Lipót királyi biztosa.

³⁷ Homonnai György (1633–1661).

delle frontiere, portando commandamenti del Gran Sig[no]re per doversi mettere in campagna con la lor gente ; & andarsi ad unire con quello di Buda a danni e distruzione della Transilvania.

Li denota di piu come a San Giorgio saranno secondati dal primo Visir con gran forze, e che commanderà in Walachia alcune horde di Tatarsi, per meglio assicurarsi di quei popoli.

Ch'egli medemo passera l'inverno in Adrianopoli per accalorire l'impresa, et effettuare i suoi disegni. Queste lettere intercette sono state subito mandate a Possonia alla Maestà dell'Imp[erato]re che fattesi interpretare, si sono trovate di questo tenore.

Quasi nell'istesso tempo che si riceverono queste lettere comparve in corte un dispaccio dell'Internuntio stato a Constantinopoli, con l'avviso del suo arrivo a Buda con Soliman Bassa, che viene mandato <dal Imp[erato]re> dal Gran Sig[no]re all'Imp[erato]re & perche prima dell'arrivo di questo Turco si desidera sentire dall'Internuntio la relatione del suo negoziato, se gl'è spedito ordine di dover lasciare a Giavarino detto Soliman Bassa, e luy avanzare a Possonia, dove credo che sia già comparso.

Per quest'interessi della Transilvania s'è da una settimana all'altra prolungata la Dieta, ne fin a quest'ora si può sapere quanto sia per trattarsi abasso la Corte ; è ben vero che dalle lettere che s'attendono anco questo giorno si spera sentire una certezza. Quanto alla consegna de' Comitati bisognerà ch'il Ragoczi si contenti di farla nella maniera che piacerà all'Imp[erato]re alla qual fine se gli è di nuovo scritto categoricamente.

[f. 10v.] Havendo alli giorni passati patito assai d'un catarro il Serenissimo Sig[no]r Arciduca Leopoldo, a segno che già li restava impedito l'udito, ha risoluto per consiglio de' medici di tornare a Vienna, e ci si attende domani, così hà S[ua] A[ltezza] medema fatto dire all'Imperatore per il Sig[no]r Conte Slavata suo cameriere comparso questa mattina.

Questo medemo Sig[no]re hà detto a diversi amici che per li 28. di questo sarà il fine di quella Dieta, e che per li 30. sarà quà l'Imp[erato]re con tutta la Corte, havendo i Sig[no]ri Ungheri risoluto di rimettere ad un'altra Dieta il punto della Religione ; quello de' P[adri] Giesuiti, e le pretensioni della Camera sopra il maneggio delle miniere di Ungheria. Per conto de' comitati doverà il Sig[no]r Conte Humanai dichiarato G[e]n[er]ale di Cassovia, cioè dell'Ungheria Superiore prenderne il possesso senza altra riserva, così havendo la corte stabilito con li stati, per haver questi in ultimo stimato che per la sicurezza del regno bisogna levarli dalle mani del Ragoczi. Però fin che non se ne sente il seguito, tutto si può mutare, essendo li Ungari troppo partiali di quel Principe.

Il medemo Sig[no]r Conte Slavata mi dice, ch'il Gran Sig[no]re col primo Visir sia già in Adrianopoli con molte militie, e che hor a Possonia si tratti solamente come assicurarsi quando il Turco invada la Transilvania, mà si farà ogni possibile per divertirlo come hò detto per avanti.

Minden levél, amely a napokban a császári udvarból érkezett, megerősítette, hogy az ottomán területet átfésülve Zrínyi Miklós gróf egyik lovascsapata fogta el a csauszt, aki a kanizsai basának és a határvidék más parancsnokainak vitte a nagyvezír levelét, amely-

ben a nagyúr megparancsolja, hogy embereivel vonuljon hadba, és egyesüljön a budai basa seregeive Erdély kárára és pusztulására.

A levélből kiderül az is, hogyan fogja őket nagy erővel segíteni Szent György havában³⁸ a nagyvezír, és hogy Havasalföldre fog vezérelni néhány tatár hordát, hogy biztosítsa magát az ottani népek felől.

A telet pedig Drinápolyban fogja tölteni a nagyvezír, hogy kiforralja tervét, és valóra váltsa szándékait. Az elfogott levelet azonnal elküldték Pozsonyba őfelségének, a császárnak, aki lefordíttatta magának, és ezeket találták benne.

Majdnem egyidőben azzal, hogy ezeket a leveleket megkapták, sürgöny érkezett az udvarba a konstantinápolyi internunciustól azzal a hírrel, hogy [a nagyvezír] megérkezett Budára Szolimán pasával, akit a nagyúr a császárhoz küldött, és mivel e török érkezése előtt a követektől akarják hallani a követségéről szóló beszámolót, parancsot küldtek neki, hogy hagyja Győrött Szolimán pasát, és folytassa útját Pozsonyba, ahová szerintem már biztosan megérkezett.

Erdély ügyei miatt egy héttel meghosszabbították az országgyűlést, és még most sem tudni, meddig marad még az udvar Pozsonyban, bár a levelektől, amelyeket mára várnak, még remélnék némi bizonyosságot. Ami a vármegyék átadását illeti, Rákóczi kénytelen lesz a császár óhaja szerint végrehajtani azt, amiért ismét kategorikusan írtak is neki.

Miután az elmúlt napokban öméltósága Lipót főherceg³⁹ meglehetősen sokat szenvedett a huruttól, úgy tűnik, hogy a hallása is rosszabbodott, ezért orvosai tanácsára úgy döntött, hogy visszatér Bécsbe, és ott fog várni holnap, ahogyan a hercegi felség azt a császárnak megüzente inasával, Slavata gróffal,⁴⁰ aki ma reggel érkezett.

Ugyanez az úr több barátjának is azt mondta, hogy folyó hó 28-án fog véget érni az országgyűlés, és 30-án már itt lesz a császár az egész udvarral együtt, mivel a magyar urak hajlandóak voltak a következő országgyűlésre áttenni a vallásról, a jezsuita atyákról, valamint a kamarának a magyarországi bányák kezeléséről szóló pontokat. Ami a vármegyéket illeti, Homonnai grófnak, akit kineveztek Kassa, vagyis Felső-Magyarország kapitányának, minden további nélkül el kell őket foglalni, mivel az udvar megegyezett abban a rendekkel, hogy őket fontosságuk miatt a királyság biztonsága érdekében el kell venni Rákóczi kezéből. Ám mivel még nem tudni a folytatást, még minden megváltozhat, hiszen a magyarok túlságosan is részrehajlóak Rákóczi javára.

Szintén Slavata gróftól tudom, hogy a nagyúr és a nagyvezír már Drinápolyban vannak népes sereggel, és most Pozsonyban már csak arról beszélnek, hogy tudhatnák magukat biztonságban, amikor majd a török lerohanja Erdélyt; azonban mindent meg fognak tenni azért, hogy eltérítsék szándékától, ahogy az imént is már mondtam.

³⁸ Áprilisban.

³⁹ Az ekkor már sokat betegeskedő Lipót Vilmos főhercegről, I. Lipót császár nagybátyjáról van szó (1614–1662).

⁴⁰ Az említett Slavata gróf valószínűleg azonos Johann Joachim Slavata von Chlum (1637–1689) császári kamarással.

VIII

f. 12v-13r. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. december 1.

Vienna d'Austria 1. Decembre 1659.

Si compiacquero finalmente li Sig[no]ri Ungheri di dar fine à loro [f. 13r.] gravami, e rimettere alla prossima Dieta il punto tanto scabroso della Religione, e quello de P[adri] Giesuiti con molti altri, che per le controvertie trà di loro non possettero havere ultimatione.

In tutta questa settimana si è travagliato trà i Sig[no]ri Ministri, e li medesimi stati sopra il modo di formare, e mettere un corpo di gente Alemanna e nationale da poter conservare il regno d'ogni scorreria, che vi potesse fare il Turco, mentre non poco s'apprendono i preparamenti che va facendo, non solo per rendersi considerabile adesso contro il Ragoczi e la Transsilvania, mà al prossimo S[an] Giorgio, come cantano le lettere, intercetteti, per il Bassa di Canisia.

Si publica che per la giornata di domani debba seguire la terminatione di quella Dieta, et a quel tempo si potra facilmente sapere ciò, ch'haveranno risoluto circa quest'ultimo punto tanto importante e necessario alla conservatione di quel regno.

Domenica passata quel Sig[no]r Palatino fù dichiarato da Sua Maestà Cesarea di questo Consiglio di Stato, per il qual effetto pressò alla Maestà sua nella forma solita il giuramento.

Parti per l'Ungheria Superiore il Sig[no]r Humanai dichiarato G[e]n[er]ale, & dicesi, ch'egli dovera prendere il possesso delli 2. Comitati e metter presidio nelle piazze di Zakmar e Kollo senza altre circostanze, o conditioni come pretende il Ragoczi.

Li Sig[no]ri Ministri dell'Imperatore, che qui si trovano mostrono d'apprendere grandamente il soccorso di Stetino e per raggione, perche dove si sperava con l'occupatione di quella piazza potere alloggiare la maggior parte dell'armata in Pomerania adesso bisognera pensare a quartieri ne' proprii stati, e questi hanno bisogno d'ogni altra cosa che d'un simil aggravio.

Végre véget vetettek a magyar urak a gravamenjeiknek, és a vallásról szóló kényes kérdést, valamint a jezsuita atyákét, mint még annyi mást, amelyben az egymás közti viták miatt nem tudtak megegyezni, elhalasztották a következő országgyűlésre.

Egész héten azok fáradoztak a miniszter urak és a rendek, hogy miképpen állíthatnának fel egy német és egy hazai hadtestet, hogy megvédhessék a királyságot minden betöréstől, amellyel a török fenyeget, hiszen nyilvánvalóvá vált, milyen előkészületeket tesz azért, hogy most Rákóczi és Erdély ellen megerősödjön, és ráadásul Szent György havára is készül, amint az a kanizsai basa elfogott leveleiből is kiderül.

Nyilvánosságra került, hogy a holnapi napot követően berekesztik az országgyűlést, és addigra biztosan ki fog derülni, hogy mire jutottak ebben az utolsó, nagyon fontos, a királyság merőzésével kapcsolatos pontban.

Múlt vasárnap a nádor urat kinevezte őfelsége, a császár az Államtanácsba, és hogy ez gyorsan végbemenjen, őfelségét a szokásos formások során megsürgette az eskütétellel.

A kapitánnyá kinevezett Homonnai úr elindult Felső-Magyarországra, és azt mondják, hogy el kell foglalnia a két vármegyét, és helyőrséget kell tennie Szakmárba és Kálloba tekintet nélkül minden olyan feltételre, amelyet Rákóczi támaszt.

A császár miniszterei, akik itt vannak, láthatóan nagy örömmel vették tudomásul Stettin segítségét, és jó okuk van erre, hiszen azt remélik, hogy ezt az erősséget elfoglalva elszállásolhatják a Pomerániában lévő hadsereg nagy részét, és most azokra a kvartélyokra kell gondolniuk, amelyek a saját tartományaikban vannak, ezeknek pedig nem jönne jól egy hasonló kellemetlenség.

IX

f. 13v-14r. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. december 15.⁴¹

Vienna 15 Decemb[re] 1659

[...]

In questo punto torno da Corte dove ho inteso da Ministro molto qualificato, ch'il Sig[no]r Palatino d'Ungheria habbi scritto al suo arrivo in [f. 14r.] Possonia, ch'il cattivo successo del Ragoczi sia vero verissimo, e ch'egli si sia salvato col suo tesoro versi i Cosacchi. Può anco essere che li Ungari sparghino questo, per che il Turco non lo seguiti nell'Ungheria, e conosco bene che questi Signori se ne prendono gran pensiero.

Éppen most jövök az udvarból, ahol megtudtam az igen jeles minisztertől, hogy amint Magyarország nádora Pozsonyba való érkezésekor megírta, Rákóczi veresége bizony nagyon is igaz, és hogy a fejedelem a kozákok irányába menekült kincseivel. Ám az is lehet, hogy csak a magyarok terjesztik ezt, nehogy a török kövesse őt Magyarországra, és tudom jól, hogy ezeket az urakat nagyon aggasztja ennek lehetősége.

X

f. 14v. Bécs, [1659.] december 8. Saint-Martin Des Noyers-nak.⁴²

Vienna 8. Decembre

Vendredi dernier la Court retourna icy de Presbourg, ou la Diete est finie. L'affaire des Jesuites a retardé 3. jours entiers la conclusion ; dautant que l'Emp[ereur] ou eux, vouloient qu'ils fussent receus & declarez membres du Royaume, affin que de chascune de leurs maisons ils peussent envoyer leurs Deputez a toutes les Dietes, & avoir part dans

⁴¹ A levél itt nem közölt részében a pireneusi béke aláírásáról van szó.

⁴² A levél jobb felső sarkában: „M[onsieur] de S[ain]t Martin a M[onsieu]r / Des Noyers.”

les affaires d'Etat publiques & politiques du Royaume de Hongrie. Mais finalement les Hongrois n'ont jamais voulu l'accorder, & ils ont protesté que jamais ils ne l'accorderont. Les Catholiques leur ont esté aussi contraires que les heretiques. Lors que les Seig[neu]rs & les Nonces remercierent l'Emp[ereu]r apres la conclusion de la Diete, il leur dit un peu en colere ces mots. *Desideriis nostris pro parte Jesuitarum condescendere noluitis, sed memores erimus.* Cela donne un peu a penser aux Hongrois, qui sont desja assez alterez.

Múlt pénteken az udvar visszatért ide Pozsonyba, ahol az országgyűlés már véget ért. A jezsuiták ügye miatt három egész nappal elhúzódott a lezárása; a császár, valamint ők hiába akarták, hogy befogadják őket a királyság rendjei közé, hogy minden egyes rendházuk elküldhesse követét az összes országgyűlésre, és részt vehessen a Magyar Királyság politikai rendjeinek ügyeiben. Ám végül is a magyarok nem voltak hajlandók megadni nekik ezt a jogot, és kijelentették, hogy soha nem is fogják megadni. A katolikusok éppúgy ellenük voltak, mint az eretnekek. Amikor az országgyűlés lezárásakor az urak és a követek köszönetet mondtak a császárnak, az némi haraggal a hangjában ezt válaszolta nekik: *Desideriis nostris pro parte Jesuitarum condescendere noluitis, sed memores erimus.* [‘Nem akartatok engedni a jezsuitákkal kapcsolatos kéréseinknek, de nem felejtünk.’] Lesz miért aggódniuk a magyaroknak, akik már így is eléggé nyugtalanok.

XI

f. 14v-15v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1659. december 22.

Vienna 22. Decemb[re] 1659.

L'avviso capitato la settimana passata da Cassovia al Sig[no]r Palatino d'Ungheria, che i Turchi havessero totalmente rotto e dissipato l'essercito del Ragoczi, si è pur troppo confermato, anzi diverse altre lettere comparse in <...> questi giorni asseriscono che sendosi salvate alcune truppe verso il Tibisco fossero state di nuovo sorprese e tagliate la maggior parte a pezzi si come quelle ch'il medesimo Ragoczi haveva mandate in Moldavia in rinforzo di quel Vaivoda seco collegato si.

Con ansiera grande s'attende ciò che sia sequito doppo questo fatto, e se <...> sia vero ch'il Ragoczi si sia salvato in Zakmar, una delle migliori forti de Comitati, e che gia habbi mandato più dentro l'Ungheria Superiore la maggior parte de suoi migliori sup<p>ellettili, possendosi dubitare, [f. 15r.] Turchi col pretesto di perseguitarlo passino da questa parte del fiume e tentino i loro vantaggi, benche sempre habbino promesso di voler mantenere inviolabilmente la pace con S[ua] M[ae]stà C[esarea].

Dicesi che li stati di Transsilvania non habbino volsuto mettersi alla difesa, ne impugnar l'armi contro li Ottomanni, doppo che il Bassa di Buda li assicurò del perdono del Gran Sig[no]re e che mentre non havessero volsuto riconoscere più il Ragoczi per lor Prencipe li sarebbe stato rilasciato li Tallari 500 m[ille] promessi pagare, per le spese

dell'ultima guerra, e quella somma del più del solito tributo, già che constava al Gran Sig[no]re che loro havessero di nuovo eletto il <Raca> Ragoczi per lor Prencipe, et abbandonato il Berciai, per non poter supplire a tanto denaro.

I med[esi]mi stati si contentavano di riconoscere per Prencipe il Berciai per parte del quale giunse qui alli giorni passati una persona, che se bene non hà per anco havuto audienza da sua Maestà, ne si sappi precisamente le sue commissioni, credesi versino in supplicar la Maestà Sua di non assistere al Ragoczi.

Questa mattina l'Internuntio Turco è stato all'audienza del Sig[no]r Prencipe di Locoviz Presidente di guerra, et in due o trè giorni può essere che l'ottenghi da S[ua] M[ae]stà Ces[are]a.

Questo sig[no]r Cancelliere d'Ungheria dice che i Tartari sono entrati nella Moldavia e fatto grandissimi danni a quei poveri popoli che troppo creduli al Ragoczi, e suoi adherenti, si ero lasciati dare ad intendere quello ch'in effetto non era, cio è che l'Imp[erato]re gli haverebbe assistiti.

L'altro giorno venne avviso in corte della morte del Sig[no]r G[e]n[er]ale Lamboi seguita quasi improvvisamente a suoi beni in Bohemia.

Adesso la Camera Imperiale Aulica et il Sig[no]r Amb[asciato]r di Spagna si farà avanti per le loro pretensioni sopra lo sborso che li fecero 18. mesi sono per una levata di 5000 huomini, che dicono non haver egli appieno satisfatto a quello si era obligato.

[f. 15 v.] È qua comparso un Gentilhuomo invitato dal Sig[no]r Elettore di Brandenburg all'Imp[erato]re qual hebbe sabbato audienza, e come da parte sicura ho inteso, è venuto per assicurare S[ua] M[ae]stà della sua costanza per la continuatione della guerra, e per che si era richiesto d'alloggiare ne suoi stati alcuni reggimenti, par che S[ua] A[ltezza] si contenti di ricever l'aggravio di 4 m[ille] huomini.

Havendo l'Altezza Sua sentito che nell'aggiustamento della pace trà le due corone son convenuti li Signori Spagnuoli d'evacuare al Sig[no]r Duca di Neubourg la piazza di Giuliers<...> supplica la M[ae]stà S[ua] Ces[are]a d'addoprarsi app[ress]o il Rè Catolico per che non segua, adducendo i gravi pregiuditii, d'incontrar puole [?] da questa evacuatione, mà in questa parte par che difficilmente possi restar consolato.

Kassáról azt a hírt kapta Magyarország nádora, hogy a törökök tönkreverték és szétkergették Rákóczi seregét, ami bizony nagyon is biztos, hiszen még sok más levél is érkezett a napokban, amelyek bizonyítják, hogy néhány csapat a Tisza felé menekült, ám ismét többségüket meglepték és kardélre hányták, csakúgy mint azokat, amelyeket Rákóczi Moldvába küldött a vele szövetséges vajda megsegítésére.

Szorongva várják, hogy mi fog még ezután következni, és ha igaz, hogy Rákóczi Szakmárba menekült, a vármegye egyik legjobb várába, és már elküldte Felső-Magyarországba értékesebb ingóságainak nagy részét, akkor féltő, hogy a törökök azzal az ürüggyel, hogy őt üldözik, átkelnek a folyó innenső felére, és kihasználják előnyüket, noha mindig is azt ígérték, hogy nem sértik meg a császári felséggel kötött békét.

Azt mondják, az erdélyi rendek nem akartak védekezni, sem fegyvert ragadni az ottományok ellen, miután a budai basa biztosította őket a nagyúr bocsánata felől, és hogy

amíg úgy volt, hogy többé nem ismerik el Rákóczit fejedelmüknek, elengedte volna nekik a megígért és az utolsó háború költségeire szánt ötszázezer tallért, amely összeg magasabb volt a szokásos adónál, hiszen nyilvánvaló volt a nagyúr előtt, hogy Rákóczit azért választották újra fejedelmükül, és azért fordultak el Barcsaytól, mert nem tudtak ekkora összeget megadni.

Ezek a rendek belementek abba, hogy elismerjék Barcsayt fejedelmüknek, akinek a részéről a napokban érkezett is valaki, aki egyelőre még nem kapott audienciát őfelségétől, és nem is tudni pontosan, hogy miről szól a megbízatása, talán valami olyasmiről, hogy megkérje őfelségét, hogy ne támogassa Rákóczit.

Ma reggel a török követ audiencián volt Lobkowitz hercegnél, a Haditanács elnökénél, és két-három nap múlva a császári felség színe elé járulhat.

Magyarország kancellára szerint a tatárok benyomultak Moldvába, és hatalmas kárt tettek ezekben a szegény népekben, akik túlságosan is hittek Rákóczinak és követőinek, és olyan hamis hír is elterjed, amely szerint a császár is segítette őket.

A minap jött a hír az udvarba Lamboy tábornok⁴³ haláláról, amely szinte teljesen váratlanul következett be Csehországban.

Most a császári Udvari Kamara és a spanyol nagykövet úr folytatják a tárgyalásokat azal a kifizetéssel kapcsolatban, amelyre tizennyolc hónapja került sor azért, hogy ötezer fegyverest kiállítsanak, akik azt állítják, hogy nem teljesítették ezt a kötelezettségüket.

Egy nemesember a brandenburgi választófejedelem megbízásából megjelent őfelségénél, aki szombaton audienciát tartott, és mint azt biztos forrásból tudom, azért jött, hogy biztosítsa őfelségét, hogy a [választófejedelem] elkötelezett a háború folytatása mellett, és ezért szükség lesz elszállásolni tartományaiban néhány ezredet; úgy tűnik, öméltósága hajlandó négyezer ember terhét vállalni.

Miután öméltósága hallotta, hogy a két korona közötti béke helyrehozatalakor a spanyol urak megállapodtak abban, hogy a neuburgi herceg javára kiürítik Jülich várát, kéri a császári felséget, hogy járjon közben a katolikus királynál, hogy ne szálljon szembe a súlyos sérelmeit felhozva ezzel a kiürítéssel, ám ebben a pontba, úgy tűnik, nehezen fog belenyugodni.

XII

f. 20 r. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1660. május 24.

Vienna il 24. Maggio

Parla d'un tale Micheliz Ungaro, che l'anno passato si fece Turco, ch'era arrivato in Ungheria con buone truppe di cavalleria per dar a dosso al Sig[no]r Conte di Serino.

⁴³ Guillaume de Lamboy (1590 k.–1659) framand származású tábornok, aki a császár szolgálatában harcolt a harmincéves háborúban.

HIÁNYZÓ KARAKTEREK AZ OLDALON!!!

Alli giorni passati giunse qua un metropolita che veniva mandato dal Michel Vaivoda all'Imp[erato]re, per dolersi acerbamente delle tirannie che li faceva il Racoczi, doppo haverlo con lusinghe tirato al suo partito, et fatto lo cadere in disgratia della Porta, assicurandosi del suo danaro, e di quanto haveva ; e quantunque il detto Metropolita habbi' inteso qui la morte del suo patrone, hà presentato le lettere a Sua Maestà, et esposto le sue commissioni, che son state di accusare il Racoczi per il maggior barbaro che fù al mondo, e che merita ogni gran castigo. Havendo levato al suo patrone ciò ch'haveva, e che si possi credere la vita ancora. Sopra questa relatione, e quella di Stefano Vaivoda, che similmente è stato da luy assassinato hà la Camera di Ungheria ottenuto dalla Maesta sua ordine di ricercare al Raccoczi tutto il danaro, gioie & altre robe di valore lasciate dal detto Michele, e quando non voglia restituirle si deva prenderle per forza, con impatronirsi del castello di Monchac, dove si dice sia il tutto.

Beszélnék egy bizonyos Mikulich⁴⁴ nevű magyarról, aki tavaly törökké lett, és Magyarországba érkezett egy nagy lovascsapattal, hogy Zrínyi grófot hátba támadja.

Az elmúlt napokban érkezett ide egy metropolita, akit Mihály vajda⁴⁵ küldött a császárhoz, hogy keservesen elpanaszolja, mi mindent kellett ennek elszenednie Rákóczi önkénye miatt, miután hízlegéssel a saját pártjára csábította, majd pedig kegyvesztetté tette a Portánál, miközben az ő pénzéből és minden vagyonából biztosította magát; és jóllehet ez a püspök értesült itt ura haláláról, megmutatta a leveleket öfelségének, és teljesítette megbízását, vagyis Rákóczit a világ legbarbárabb emberének állította be, aki bármilyen nagy büntetést megérdemel. Urától elvette mindenét, amije csak volt, és ha hinni lehet neki, még az életét is. E tudósítások után, csakúgy mint a szintén Rákóczi által meggyilkoltatott István vajdáról⁴⁶ szóló hírek után a magyarországi kamara elérte öfelségénél, hogy adja ki parancsba, hogy számonkérjék Rákóczin az összes pénzt, ékszert és értékes ruhát, amelyet Mihály vajda nála hagyott, és ha nem hajlandó őket visszaadni, akkor erővel vegyék el tőle Munkács várának elfoglalásával, ahol állítólag az összes kincs megtalálható.

⁴⁴ Minden bizonnyal Mikulich Sándorról, a horvát királyi személynök, a Zrínyi árvák egyik gyámjaként is ismert Mikulich Tamás fiáról van szó, aki a Zrínyi testvérek boldogulását féltékeny szemmel néző apja és saját garázdálkodásai miatt volt feszült viszonyban Zrínyivel. 1655 nyarán tetteiért fő- és jószágvesztésre ítélték, ezért elhagyta az országot, Franciaországba, Spanyolországba, végül pedig Törökországba ment. 1663 nyarán a minden bizonnyal bosszúvágytól fűtött Mikulichot Köprülü Ahmed nagyvezír táborában volt. SZÉCHY, 1896–1902, I, 266; 278–279; 252–256; 301–302; III, 67–69; 102–106, V, 23; 28.

⁴⁵ Siri vagy a másoló III. Mihnea havasalföldi vajda (ur. 1658–1659) nevét írja tévesen Mihálynak (Michele-nek). A következő levélben már a Mickna alakot használja.

⁴⁶ Moldva vajdája, aki az 1650-es kozák betörést és az ennek nyomán támadó felkelést kihasználva jut hatalomra II. Rákóczi György segítségével. 1659 októberében viszont már a havasalföldi Mihnea vajdával szövetségben támad Rákóczi Moldvára.

HIÁNYZÓ KARAKTEREK AZ OLDALON!!!

XIII

f. 20 v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1660. május 31.

Vienna 31. Maggio 1660

In oltre si vuole ch'egli (Raccoczi) si ritiri d'all'Ungheria per levare il pretesto a Turchi di seguitarlo, essi è comandato al Sig[no]r Palatino di ricercare al medemo Raccoczi il danaro e gioie lasciate dal Mickna Vaivoda morto nel castello di Monchac. Anzi questo Vescovo Metropolitana, ch'era stato mandato all'Imperatore dal detto Mikna asserisce havere avviso da chi si è trovato presente alla sua morte che il Raccoczi ☒..☒ lo habbi fatto avvelenare per levarli quanto haveva.

Questo Metropolitana stando appresso il Mickna ricevette lettere d'un tale Arsenio favorito del Gran Duca di Moskovia, col quale si è conosciuto in Gierusalem, e gli scrive, che havendo parlato della sua persona col Gran Duca, egli lo desidera havere al suo servitio con darl'intentione di far l'ispettore del Principe suo figliuolo, e che però ☒..☒ deva partire quanto prima per Moska, sicuro di essere ben trattato. Questo Metropolita par risoluto di tentar celer la sua fortuna ; Hà comunicato tutto a questi Sig[no]ri Ministri, mostrando desiderio che Sua Ma[es]ta Ces[are]a mandasse seco il suffraganeo di Strigonia suo amico, con promettersi di poter per via di quel tale Arsenio trattar qualche cosa di buono a favore della Chistianità, e contro il Turco, mà questi Sig[no]ri non aplicono, e gl'han risposto che se luy vuole andar, vada, mà non vogliono mandare alcuno.

Többek között azt akarják, hogy Rákóczi hagyja el Magyarországot, hogy a törököknek ne legyen ürügyük őt üldözni, és a nádor úr parancsot is kapott, hogy számon kérje Rákóczitól a halott Mihnea vajda által Munkács várában hagyott pénzt és ékszereket. Sőt az a metropolita püspök, akit Mihnea vajda a császárhoz küldött, azt állítja, hogy valakitől, aki jelen volt [a vajda] halálánál, híreket kapott, melyek szerint Rákóczi megmérgeztette őt, hogy mindenét elvehesse.

Ez a metropolita, amikor még Mihnea vajdánál volt, leveleket kapott egy bizonyos Arseniótól, a moszkvai nagyfejedelem kegyencétől, akivel Jeruzsálemben ismerkedett meg. Azt írta neki, hogy miután beszélt róla a nagyfejedelem előtt, emez szívesen látná őt a szolgálatában fia, a herceg tanítójaként, és ezért minél előbb Moszkvába kell mennie, ahol biztosan jól fogadják őt. A metropolita, úgy tűnik, nagyon el van szánva, hogy ott próbára tegye szerencséjét. Mindezt tudtára adta a miniszter uraknak is, és kifejezte óhaját, hogy a császári felség elküldje vele barátját, az esztergomi suffraganeust, és azt ígéri, hogy ennek a bizonyos Arseniónak a révén valamit kieszközöl a kereszténység javára és a török ellen, az urak azonban nem egyeznek ebbe bele, és megmondták neki, hogy ha menni akar, ám menjen, de nem küldenek vele senkit.

XIV
f. 20 v-21 v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1660. június 7.

Vienna li 7. di Giugno 1660

Con Corriere mandato dal Conte Humanai a Sua M[ae]stà Ces[are]a dell 27 di Maggio dall'Ungheria Superiore è venuta nuova che tra Gialu e Claudiopoli il Bassa di Buda avesse totalmente battuto il Raccoczi, che di 130. stendardi che haveva il suo essercito, soli 20 si fossero salvati, et il Raccoczi medemo con due ferite in testa, ritirato per necessità in Varadino. Che tutta l'Infanteria fosse stata tagliata a pezzi con perdita del bagaglio, canon e monitioni, riservandosi a scrivere ogni altra particolarità con le prime. [f. 21 r.] Con ansietà le stanno questi Sig[no]ri ministri attendendo per sentire quello facci adesso il Bassà di Buda, dove si volti e a che parte si aplichì Hali Bassà con l'altra armata. Questo fatto vien compatito tanto quanto si riguarda il danno che ne può risultare al Christianesimo, col spargimento di tanto sangue Christiano, e che i Turchi si rendono sempre più formidabili. Mà quanto alla persona del Raccoczi, non vi è chi lo condoli.

Al Sig[no]r Palatino di Ungheria è riuscito introdurre per statagemma presidio di 500 Alemanni e 500 Hungari nella città di Cassovia, con haver fatto da soldati travestiti da villani tagliare in pezzi la guardia che stave a una porta, e nell'istesso tempo entrar la cavalleria, che quivi poco lontano stava aguattata per attendere il segno.

Con questo si mette un poco di freno a quel Magistrato tutto heretico, e mal affettionato a questa corte ; e se bene fin al tempo giurò e promesse a S[ua] M[ae]stà defunta di ricevere suo presidio ogni volta si fosse stimato necessario, mai lo hà voluto fare, e più tosto vi haveria introdotto quel del Raccoczi.

Con tal felice riuscita hà il Sig[no]r Palatino accresciuto il buon concetto in questa corte, conoscendo si ben versato alle cose giuste e satisfattioni di Sua M[ae]stà Cesarea, e per ciò si è nouvamento scritto al G[e]n[er]ale Susa [a jobb oldali margón: „de Souches”] che si sappi comportare ben seco.

Adesso ch'il Raccoczi è battuto non si rincontrerà difficoltà in leverli i comitati, et il castello di Monkac dove dicono sia il denaro e roba lasciata dal Mickna Vaivoda, di che la Camera di Possonia è molto avida ; e se si potessi anco metter la mano sopra il proprio tesoro, credo che si farebbe volentieri ; perche finalmente non si deve aspettare ch'il Turco l'acquisti ; e Dio sà se a quest' hora non vi ha fatto sopra il suo disegno.

Si è qui sentito molto volentieri la conclusione della pace in Polonia e se nè volsuto render gratie a sua Divina Maestà ; essendosene [f. 21 v] hier mattina cantato il Te Deum in questa catedral di San Stefano con l'intervento di sua Maestà, Ser[enissi]mi Arciduchi Amb[asciato]ri e gran concorso di popolo, che tanto la desiderava, e si sbarò par tre volte il cannone.

Sono alcuni giorni che qui non fà altro che piovere, che se continuera troppo si guasterranno tutti li fromenti che han bisogno più adesso del Sole.

Hieri osservai, che alla fontione del Te Deum non intervenne Monsig[no]r Nuntio, e domandato la caggione, mi dissero che fosse in casa, un poco indisposto di catarro, mà non sò se sia pretesto, mà lo rinvenirò.

A futár, akit Homonnai gróf küldött a császári felséghez május 27-én Felső-Magyarországról, azt a hírt hozta, hogy Gyalu és Kolozsvár között a budai basa tönkreverte Rákóczit, és hogy a százharminc zászlóaljából, amelyből hadserege állt, csak húsz menekült meg, Rákóczi is két sebbel a fején volt kénytelen Váradba menekülni. Az egész gyalogságot kardélre hányták, és odalett a teljes menetfelszerelésük, az összes ágyú és a teljes muníció, az egyéb részleteket pedig majd még megírja. Nyugtalanul várják a miniszterurak, hogy most mit fog csinálni a budai basa, merre fordul, és mibe kezd Ali basa a másik sereggel. Ezt az eseményt már csak azért is nagyon fájlalják, mivel nagy kára lehet belőle a kereszténységnek, és sok keresztény vére omolhat, a török pedig egyre félelmetesebb. Ami viszont Rákóczit illeti, őt senki nem sajnálja.

Magyarország nádorának sikerült csellel Kassa városába bejuttatnia egy ötszáz németből és ötszáz magyarból álló helyőrséget; parasztoknak öltözött katonákkal kardélre hányatta az egyik kapu őrségét, majd betört a lovasság, amely a közelben a jelre várva lesben állt.

Ez majd megzabolazza ezt a nagyon is eretnek magisztrátust, amely oly kevéssé szereti az udvart; bár folyton esküdözött és megígérte a megboldogult felségnek, hogy befogadja helyőrségét, amikor csak szükségesnek ítéli, sosem volt hajlandó erre, és előbb beengedte volna Rákócziét.

Ezzel a sikerrel a nádor úr nagy hírnevet szerzett magának az udvarban, és megmutatkozott, hogy elkötelezett az igaz ügyekért és a császári felség érdekeiért, így ismét írtak de Souches tábornoknak, hogy viselkedjen vele méltóképpen.

Most, hogy Rákóczit megverték, már nem lesz nehéz elvenni tőle a várvármegyéket és Munkács várát, ahol állítólag a Mihnea vajda által hagyott pénz és ruha van, amelyre a pozsonyi kamarának már nagyon fáj a foga, és ha a kincsekre is rátehetne a kezét, azt hiszem, szívesen megtenné, hiszen végül is nem szabad megvárni, amíg a török szerzi meg azt, és csak Isten tudja, hogy ebben az órában is mit tervelt ki.

Itt nagyon megörültek a lengyelországi béke aláírásának, és úgy döntöttek, hálát adnak érte az isteni felségnek, ezért tegnap reggel a Szent István székesegyházban Te Deumot énekeltek őfelsége, nagyméltóságú főhercegek, nagykövetek és nagyszámú nép – amely különösen áhította már a békét – jelenlétében, és háromszor elsütötték az ágyút is.

Néhány napja már elfolytában csak esik, és ha így folytatódik, megrothad minden gabona, amelynek most inkább napsütés kellene.

Tegnap megfigyeltem, hogy a Te Deum alatt nem jelent meg a nuncius úr, és amikor rákérdeztem ennek okára, azt a választ kaptam, hogy otthon van, mert egy kis hurut kínozza. Azt nem tudom, hogy ez csak ürügy-e, de majd kiderítem.

XV

f. 22 r–25 r. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1660. június 14.

Vienna 14. Giugno 1660.

L'altro giorno questo Sig[no]r Principe di Lockowitz mi disse in corte ch'il Conigsmarck era stato accettato da S[ua] M[ae]stà Reale mio Clem[entissi]mo Sig[no]re Generale contro il Moskovito, et io l'havevo sentito da altri, ma come che V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissi]ma non me ne hà fatto mai menzione non so che me ne credere ; e stime che il Konigsmarch potra operare con un armata aussiliaria che sia formata dalla corona di Svecia, e prenda il nome della Maestà di Polonia, e con tal diversione si potra far stare a segno il Moskovito.

Giunse qua li giorni passati Monsig[no]r Arcivescovo di Strigonia, quale confermò a S[ua] M[ae]stà il conflitto tra il Raccoczi et il Bassa di Buda, asserendo che questo fosse stato anco malamente ferito, e che havesse perso più di 2400. huomini.

Ch'il G[e]n[er]ale Ali fosse arrivato a Belgrado con 20 m[ille] Gianizzeri, mà tanto numero non si crede, perche a proportione doveria havere almeno 60 m[ille] Spahi, e da tanti riscontri che si sono havuti si cava, che quell'armata non passi 40 m[ille] persone in tutto, e che anco non sieno molto ben montati.

Mentre questi Sig[no]ri Ministri stavano essaminando queste cose, e si attendeva qualche certezza dello stato del Raccoczi, venne un mandato dalla sua moglie per supplicare S[ua] M[ae]stà di credere, ch'egli restava humilissimo [f. 22 v.] servo della Maestà sua, e prompto à fare ciò che gli saria stato comandato.

Sabbato poi giunse per espresso altro avviso con sicurezza della sua morte seguita in Varadino li 7. di questo, e causata dalle ferite, che gli levorno quasi subito le forze et il giuditio. Adesso il figliuolo supplica S[ua] M[ae]stà Ces[are]a di volerlo conservare nella sua Clementissima Protettione ; e non si piò per anco sapere come in questo caso si governerà la porta, dove dui anni sono fù confermato questo figliolo per successor Prencipe della Transsylvania, & Eletto dalli stati.

Si dice, che anco il Bassà di Buda sia morto, et altri Principali capi, mà fin che da Buda se ne riceva la confirmatione se ne sospende la credenza. Non è dubbio che gli Unghari Eretici sospireranno la morte di questo prencipe, per che lo tenevano per loro Protettore, e lo stimavano al maggior segno, si starà hor a sentire che resolution prenderanno i Turchi.

Questo Sig[no]r Ambasciator Molino ha' presentato all'Imperatore una Scrittura con la quale dimostra, che da gran tempo in qua non hà goduto la Christianità una pace tanto generale, ne congiuntura più propria per voltar tante armi contro l'inimico commune, che per il passato hà goduto tanti vantaggi mediante la disunione de P[ri]ncipi [Christia]ni ; ricercando in ultimo la Maestà sua di concedere qualche aiuto alla sua Republica per questa presente campagna.

Devo confide[n]tamente esplicare un mio pensiero a V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissi] ma acciò parendoli adeguato di portarlo alla notitia della Ser[enissi]ma Regina n[ost]ra Clementissima Sig[no]ra lo possi fare, rimettendomi alla sua prudenza. È opinion mia che essendo morto il Racoczi, et havendo lasciato un unico figliolo con gran somma di denaro sia da desiderarsi di vederlo accomodato lontano dalla Transsilvania per levare ogni occasione a Turchi di perseguitarlo et ogni pretesto di portare le loro armi di qua dal Tibisco con danneggiar l'Ungheria.

[f. 23 r.] All'incontro sento che la Maestà della Regina non cavi quasi niente d'entrata delli Stati di Oppolia e Ratiboria, e che la somma del danaro cola impiegata sia quasi morta, hor volendosi riacquistare, non saperei desiderare la più bella congiuntura di questa ; che l'Imperatore permettesse di cedere i detti dui Principati al Raccoczi ritornando questo alla Maestà sua Reginale la somma del contante pagata. Questo denaro si potria impiegare con maggiore utilità. Il Raccoczi si conserverebbe da Principe, e l'Imp[erato]re si assicurerebbe della pace anco da questa parte. Io non haverei riguardo al proporre il pensiero all'Imp[erato]re et al Ser[enissi]mo S[i]g[no]r Arciduca, quanto sua M[ae]s[tà] così commandasse, e stimasse cosa possibile fattibile.

È tornata quà da Borgogna la moglie del Sig[no]r dell'Isola, che hà condotto una sua figliuola che dice volerla mettere per dama di honore della Maestà della Regina.

[Itt következik Molin velencei nagykövet beszéde, amelyet Kandia ügyében intézett a császárhoz.]

A minap Lobkowitz herceg azt mondta nekem az udvarban, hogy Königsmarckot⁴⁷ őfelsége a király, az én legkegyelmesebb uram tábornokká fogadta a muszka ellen, és ezelőtt már másoktól is hallottam ezt a hírt, ám mivel uraságod sosem említette nekem, nem tudom, mit higgyek el a dologból; azt hiszem, hogy Königsmarck egy segédhaddal harcolhatna, amelyet a svéd korona adna, és a lengyel királyi felség nevét viselné, és ezzel a diverzióval megálljt parancsolhatna a muszkának.

A napokban érkezett meg az esztergomi érsek, aki megerősítette a Rákóczi és a budai basa összecsapásának a híret, és azt állította, hogy a fejedelem súlyosan meg is sebesült, és több mint kétezernégyszáz embert veszített.

Elmondta, hogy Ali basa megérkezett Belgrádba húszezer janicsárral, ám ez a szám alig hihető, ugyanis ekkor arányosan legalább hatvanezer szpáhijának kellene lennie, és számos eddigi összevetésből az derül ki, hogy összesen negyvenezer embernél nincs több a seregben, és még nincsenek is jól felszerelve.

Amíg a miniszter urak ezekkel az ügyekkel foglalkoztak, és Rákóczi állapota felől vártak biztos hírt, egy küldött jött a feleségétől, hogy meggyőzze őfelségét, hogy a fejedelem őfelségének, a császárnak továbbra is igen alázatos szolgája, és kész megtenni bármit, amit neki megparancsolnak.

⁴⁷ Hans Christoph Königsmarck (1600–1663), a svéd király tábornoka.

Szombaton aztán a gyorsfutár új hírt hozott, amely biztosan állítja, hogy emez folyó 7-én, Váradon belehalt a sebeibe, amelyektől szinte azonnal elvesztette erejét és ítélőképességét. Most a fia arra kéri a császári felséget, hogy őrizze meg őt legkegyelmesebb oltalmában; egyelőre nem tudni, hogy most miként fog cselekedni a Porta, ahol két éve megerősítették, hogy ez a fiú lesz az erdélyi fejedelem utódja, akit a rendek is megválasztottak.

Azt is mondják, hogy a budai basa és más fontosabb vezér is meghalt, ám ez a híresztelést Budáról sem meg nem erősítették, sem meg nem cáfolták idáig. Nem kétséges, hogy a magyar eretnekek megszenvednék e vezér halálát, hiszen oltalmazójuknak tartják, és igen nagyra becsülik, úgyhogy várják, hogy mit határoznak a törökök.

Molino nagykövet⁴⁸ úr átadott a császárnak egy írást, amelyből kiderül, hogy már régóta nem örvendhetett a kereszténység ilyen általános békének, mint most, sem alkalmasabb konjunktúrának arra, hogy végre nagy számú sereggel a közös ellenség ellen forduljon, amely a múltban nem kevés előnyt élvezhetett a keresztény fejedelmek egyenletlenségei miatt; ezért végül kérte őfelségét, hogy nyújtson némi segítséget köztársaságának a mostani hadjáratban.

Kénytelen vagyok bizalmasan kifejtteni uraságodnak egy gondolatomat, amely szerintem alkalmas arra, hogy őfelségének a királynénak⁴⁹, a mi legkegyelmesebb úrnónknak is elő lehetne terjeszteni, a ő bölcsességére bízván magamat. Véleményem szerint most, hogy Rákóczi halott, és nagy összegű pénzen kívül egy egyszülött fiúgyermeket hagyott hátra, kívánatos lenne ez utóbbit Erdélytől minél messzebb látni, hogy a töröknek ne legyen alkalma őt üldözni, sem pedig ürügye arra, hogy haddal keljen át a Tiszán Magyarország kárára.

Véletlenül hallottam, hogy őfelsége, a királyné szinte semmi hasznot nem húz Oppolia és Ratibor tartományok bevételeiből, és hogy a pénzösszeg a befektetéssel együtt szinte semmi; ha viszont most vissza akarja szerezni, nem tudok jobb alkalmat erre a mostaninál: a császár átengedné ezt a két hercegséget Rákóczinak, ez utóbbi pedig a befizetett pénzt őfelségének a királynének visszaküldené. Ezt a pénzt hasznos dolgokra lehetne fordítani. Rákóczi fejedelem maradna, a császár pedig erről az oldalról is biztosítani tudná a békét. Addig nem terjesztem ezt a gondolatot a császár és nagyméltóságú főherceg elé, amíg őfelsége így nem rendelkezik, és a dolgot kivitelezhetőnek nem ítéli.

Visszatért Burgundiából dell'Isola úr hitvese, és elhozta egyik lányát, akiből, mint mondja, udvarhölgyet akar csinálni őfelsége a királyné mellé.

⁴⁸ A velencei nagykövet a bécsi udvarban.

⁴⁹ Mária Lujza Gonzaga.

XVI
f. 25 r-v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1660. június 20.

Vienna 20. Giugno 1660

A 15. di questo giunse avviso a questo M[on]s[igno]r Cancelliere d'Ungheria che havendo penetrato i Turchi la morte del Prencipe Raccoczi si fossero mossi da loro posti, et avanzatisi verso la piazza di Varadino, forse con animo di ponervi l'assedio, mà come che questa è l'unico sostegno della Transsilvania è opinione che la Maestà dell'Imperatore non permetterà che cada in potere di quelle armi, perche farebbe persa tutta quella provincia, e non saria sicura l'Ungheria.

Nell'istesso giorno hebbe avviso sua Maestà, che quel Sig[no]r Palatino col Sig[no]r Generale Susa si fossero abbocat' insieme, e risoluto di mandare dal commandante di Zakmar per farli consegnare a quello di Callo ; et in questa maniera assicurarsi de dui comitati, che con la morte del Raccoczi sono ricaduti a Sua Maestà. [f. 25 v.] Ne può il Turco pretendere con ragione cos' alcuna.

Si vocifera che la moglie del Raccoczi qual si ritrovava nel castello di Monkac vogli mandar qua il suo figliolo, ch'è in età di sedeci anni per farlo vivere sotto gli auspicii e protectione della Maestà sua, mà non sò se tal cosa habbi fondamento. È ben certo che questo Prencipe fù dalli stati di Transsilvania eletto dui anni sono per successore del Padre in quella provincia, e restò tal elettione confermata dalla Porta, mà non per questo par che si possi fare alcuno fondamento, essendo li Turchi troppo acerbati contro quel nome.

Folyó hó 15-én jött a hír Magyarország kancellárához, hogy miután a törökök tudomást szereztek Rákóczi haláláról, elhagyták táborhelyeiket, és elindultak Várad erőssége felé, bizonyára azzal a szándékkal, hogy megostromolják, ám mivel ez Erdély egyetlen támasza, úgy vélekednek, hogy öfelsége a császár nem fogja hagyni, hogy e hadsereg kezébe essen, hiszen akkor elveszne az egész tartomány, és Magyarország sem lenne biztonságban.

Ugyanaznap jutott öfelsége tudomására, hogy a nádor úr de Souches tábornokkal tanácskozott, és elhatározták, hogy megüzenik a szakmári várkapitánynak, hogy fogja el a kállói kapitányt; így akarják biztosítani a két várvármegyét, amely Rákóczi halálával visszaszállt öfelségére. A töröknek sincs joga mászt követelni.

Az a szóbeszéd, hogy Rákóczi felesége, aki Munkács várában tartózkodik, ide akarja küldeni a tizenhat éves fiát, hogy öfelsége oltalma és védelme alá helyezze, de nem tudom, hogy van-e ennek bármi alapja. És bár persze ezt a herceget az erdélyi rendek két évvel ezelőtt megválasztották apja utódjául e tartományban, és ezt a választást a Porta is megerősítette, ennek nincs túl sok alapja, elvégre a törökök eléggé megharagudtak erre a névre.

XVII
f. 26v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

1660. június 20.

Vienna 20 Giugno 1660

Questa Mattina sono venute lettere del Sig[no]r G[e]n[er]ale Susa per Stafetta, sono delli 19. dal castello di Toccai, e scrive alla sua Sig[no]ra consorte che mi hà fatto gratia di far mi sentire la lettera ch'il giorno avanti haveva ben presidiato quel luogo per natura forte, et ancò la fortezza di Kalò, che dubitava gli potesse riuscire di metter presidio in Zakmar, stante che già il Turco vi era andato sotto, e pretendeva d'impatronirsene.

Soggiunge non esser bastante a impedirlo, e che se sua Maestà non vuol perdere gli comitati, lo soccora presto di gente, e proveda migliore ordine per i viveri, che fin a quell' hora si dovevano comperare con il contante, altrimenti le cose non potevono passar bene. Hò intenso poi da altra parte, che già tra il Sig[no]r Palatino e detto Sig[no]re Susa sieno passati disgusti, e ch'ambi si sieno querelati alla Corte. Se il Turco resta ostinato a volere quelle piazze, non si vede come si possi sfugire la rottura, perche persi quelli, persa l'Ungheria, se non subito almeno con un poco di tempo ; et anco la Polonia resterà sottoposta a mille incursioni & pericoli.

Ma reggel levelet hozott de Souches tábornoktól a gyorsfutár, 19-én írta őket Tokaj várában, és azt írja hitvesének – aki volt szíves, és felolvasta nekem ezt a levelet –, hogy előző nap erővel megszállta ezt a várat, és Kálló várát is, ám nem biztos abban, hogy Szakmárt is el tudja-e majd foglalni, hiszen már a török is a vár alá ért, és uralmába akarja keríteni.

Hozzáfűzi még, hogy nincs elég embere ahhoz, hogy megakadályozza ebben a törököt, és hogy ha őfelsége nem akarja elveszteni a vármegyéket, minél előbb küldjön neki erősítést, és gondoskodjon a rendszeresebb ellátmányról, amelyet idáig pénz ellenében kellett venni, különben a dolgok nem fognak jól sikerülni. Aztán máshonnet megtudtam, hogy már a nádor úr és de Souches között ellenszenv támadt, és mindketten az udvarnál panaszkodtak. A török makacsul ragaszkodik ezekhez az erősségekhez, nem tudom, hogyan lehetne jóvátenni elkerülni ezt a szakadást, mert elvesznek ők, elvesz Magyarország, ha nem is azonnal, de legalábbis hamar, és Lengyelország is ki lesz téve számtalan betörésnek és veszélynek.

HIÁNYZÓ KARAKTEREK AZ OLDALON!!!

XVIII

f. 326 r.

Kassa, 1660. július 5. [Ismeretlen szerzőtől.]⁵⁰

Cassovia 5. Julii 1660.

Exercitus Germanicus fortificavit et munivit sua Castra ultra Tibiscum ubi ad quemvis actum exercendum ordinantiam S[uae] M[aiestat]is expectat ex Aula.

D[omin]us Palatinus moratur in Tokaj exercitui vicinus Budensis Vesirius plane dum voluisset intercipere Kallo per mandatum Portae avocatus est ut confestim exercitum suum ducat ad Temesvar, ibidemq[ue] Aly Bassae armorum Generali resignet, ipse vero Vesiratu privatus pergat ad Portam, uti factum est. Caeterum Turcicus exercitus castra posuit ad Jenö expectans Aly Bassam qui cum maiori exercitu movit initio huius Temesvarino Jenö versus ad Varadinu[m]. Echedinum, et Kallo obsideant, intercipient coniunctis viribus obsidendum; expressum enim mandatum Portae venit cuius copiam vidi, ut Varadinum, Echedinum, et Kallo obsideant, intercipientque pro Turca. Barcziaÿ in summa est sollicitudine, ut avertat malum hoc a Christianitate conservetq[ue] Varadinum, sed vix tantam creditur habiturus efficaciam: Instat enim tam ipse quam modernus Capitaneus Varadiensis in protectione ut D[ominus] Palatinus quam citissime fieri potest, ex istis Germanis adminus 400. Musquetarios mittat Varadinu[m] pro praesidio, sed non audet sine expressa S[uae] M[aiestat]is annuntia, quam adhuc in dies expectant. Turcicus autem exercitus appropinquat. Ipse Barcziaÿ circa suum statum versatur inter spem, et metum.

A német sereg megerősítette a Tisza túlpartján lévő táborát, ahol készségesen várja az udvartól öfelsége parancsát.

A nádor úr Tokajban marad a budai pasa seregének közelében, aki miközben Kállót akarta elfoglalni, a Porta küldönce parancsot hozott neki, hogy seregével azonnal vonuljon Temesvárhoz, ahol is Ali basát fossza meg a vezérségtől, emez pedig a vezírségtől megfosztva menjen a Portához, ahogyan az elvégeztetett. A török sereg egyébként Jenőnél táborozott le, ahol várja Ali basát, aki nagyobb sereggel indult temesvári táboruktól Jenőn át Várad felé. Ecsedet és Kállót kell megszállniuk, és miután embereiket egyesítik, be kell venniük az ostromlott erősségeket, mivel az a világos üzenet jött a Portától, amelynek másolatát magam is láttam, hogy Váradot, Ecsedet és Kállót ostromolják meg és foglalják el a török számára. Barcsay tehát most gondban van, hogyan fordítsa el ezt a rosszat a kereszténységtől, és hogyan őrizze meg Váradot, ám úgy hiszik, lesz elég ereje hozzá, hiszen ő és az új váradi kapitány a nádor urat is sürgeti, hogy amilyen gyorsan csak tudja, a németektől küldjön legalább négyszáz muskétást Váradba helyőrségnek, ő viszont ezt addig nem meri megtenni, amíg meg

⁵⁰ Ezt a levelet nem Boulliau másolta, és a papír is különbözik a kötet többi levelétől.

HIÁNYZÓ KARAKTEREK AZ OLDALON!!!

nem érkezik őfelsége világos beleegeyzése, amelyet a napokban várnak. A török sereg közben közeledik. Barcsay pedig saját helyzetét illetően remény és félelem között őrlődik.

XIX

f. 26 v.-28 v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1660. július 5.

5. Luglio 1660. Vienna

[...] Le lettere d'Adrianopoli del 13. Giugno del Residente Cesareo avvisano che il Primo Vezir stessa assai meglio di salute, e tutto intento alli affari di Transsilvania, spedendo giornalmente ordini a quei Bassà con molta segretezza.

Che in quella settimana havessero mandato a Buda un Visir Cognato del Grand Sig[no]re, credevasi per dovere riseder quivi fin à tanto, ch'il [f. 27 r.] Bassà avesse comandato le armi in Transsilvania, e già questo Visir era passato Belgrado.

Confermono il gran incendio seguito in Galata, e che non vi sia restato la sesta parte delle case, ne altra chiesa con mura et un poco di coperta che quella de P[adri] Giesuiti, dubitandosi che il Turco voglia lasciar che più si rifabbrichi, per levare a i Christiani quell'habitatione. Il fuoco si stima stato artificiato, e non accidentale, e che i medemi Turchi l'habbino fatto. Si ritrovava tuttavia cola l'Amb[asciato]re di Francia, non volendolo lasciar partire prima di vedere il successore, e di ricevere i 40 m[ille] Talleri, pretesi per la fuga di colui col vascello carico di role [?] per servitio del G[ran] S[ignore].

Poco prima la partenza di questo corriero vi era giunto avviso, che i Cosacchi si fossero accomodati con i Tartari, mà non fà mentione del come ; ne se tale q aggiustamento fosse a favore ò no di cotesta corona, e suggerunge che l'armata navale de Venetiani, ch'era passata a Dardanelli, per serrare quella bocca come gli altri anni, fosse stata dal cannone de' nouvi castelli rispinta in dietro senza poter conseguire l'intento. Alla Porta non sapevano ancora la rotta data dal Bassà di Buda al R ... R Rackoczi.

Con l'ultima mia accennai anco come non haveva possuto il G[e]n[er]ale Susa presidiare Zakmar, per essere stato prevenuto dal Bassa di Buda, che n'haveva fatto prendere il possesso al Berciai con dichiararsi, che non havendo la Maesta dell'Imp[erato]re ripreso al Racoczi li dui comitati, quando la porta gliene ha fatto istanza, per levarli l'occasione di dover venire con un armata a gastigare la sua temerità. Adesso non esser più tempo, e che pretende sieno ricaduti come beni di un ribelle [f. 27 r.] al suo Gran Sig[no]re quale intende lasciarli godere al suo fedel Berciai insieme col Principato di Transsilvania.

Di un T ... T tenor simile hà scritto il medemo Bassà al S[igno]r Maÿer, che fù mandato dall'Imp[erato]re ultimamente al Racoczi, mà non arrivò cola che doppo la morte. Et havendo il detto Maÿer dato parte al Bassà, che era quivi giunto per riprendere quelli comitati, egli gli hà risposto come di sopra hò detto. E perche chiaro si comprende che il Turco si serve del nome del Berciai, per coprire l'avidità che nutrisce di usurparsi

HIÁNYZÓ KARAKTEREK AZ OLDALON!!!

l'assoluto dominio della Transsilvania e de comitati ; per haver modo, con un poco di tempo, di fare maggiori acquisti ; si stima che qui non glie l'habbino a permettere, e che se non vorra restituire Zakmar con le buone si venira alla forza.

Con altre lettere del Sig[no]r Susa delli 22. hà confermato tutto questo, e di più scritto di haver mandato un suo ufficiale al Bassà di Buda, et in tanto fatto fare un ponte di barche sopra il Tibisco, per passar di la con tutta la sua gente, e quivi ben trincerarsi, per mostrare al Turco, che non temesi di lui. In tanto dovera ricevere nuovi ordini di qua, e rinforzi come con tutte le sue lettere n'hà fatto istanza, altrimenti con quella genta che hà, che per certo non arriva a 8 m[ille] huomini, non può operare. Alì Bassa col suo essercito era giunto a Temiswar, dove si era unito con quel di Buda, formando adesso un corpo chi passa 60 m[ille] combattenti, e si vocifera che deva presto comparivi un buon numero de Tartari.

Mi è riuscita haver copia della lettera del Bassà di Buda, e qui congiunta l'invio a V[ostra] S[ignoria] Ill[ustrissi]ma accio col tenore di questa ☒☒ mia la facci sentire a loro Maestà. Veramente è orgogliosa, e piena di mala volontà. Il detto Maÿer è qua ritornato, e passato subito a Gratz ; [f. 28 r.] egli mi hà confermato a voce tutte queste cose, e chè havendo procurato di riverire la vedova Principessa Racoczi, ella si fosse scusata, et avesse mandato a trattar seco dui de suoi ministri. Dichiarandosi che non pretendeva per se, ne per il figlio altro che quello era proprietà del defunto suo marito, e che del ressante ne potesse S[ua] M[ae]stà Ces[are]a disporre come gli fosse piaciuto.

Il fischer pur mandato da questo Sig[no]r Principe di Locoviz ad Hali g[e]n[er]ale era giunto a Temiswar, e quivi havuto audienza, mà fin hora non si sà le categoriche risposte de Turchi ; è ben vero, che ben presto saperemo se si havera la continuatione della pace ò la guerra ; alla quale questa Corte viene malissimo volontieri, e farà ogni opera per scansarla ; e' per che credo che il Turco se ne avveda, si fa lecito di trattare, come vuole.

Per via di Gratz si è havuto avviso, come il giorno di San Giovanni si attaccasse fuoco nella piazza di Canisia, che per dodici hore non si era possuto smorzare, havendo abbruciato tutto l'arsenale, e distruttovi più di 80 pezzi di cannone di bronzo. Che a questo avviso avesse il S[igno]r Conte di Serino con il Co[n]te Budiani messo insieme da 6 m[ille] huomini per andare verso detta piazza, e tentarne l'acquisto, ma risaputosi da sua M[ae]stà Ces[are]a gli avesse spedito ordine di non muoversi, credendo con questa obligare il Turco a fare il simile verso le piazze della Ma[es]tà Sua e scansare la ruttora.

Copia di lettera del Vezir di Buda al Sig[no]r Agostino Maÿer in risposta alla sua in data circa il med[esimo] tempo di quella del Berciai li 15. Giugno 1660. Traslata in Italiano.

Premettendo il nostro amichevole saluto, Dio conceda alle vostre cose felice successo.

Amico benevole habbiamo ricevuto la vostra lettera. Voi scrivete per parte [f. 28 v.] del vostro Sig[no]re di dover prendere li dui comitati, se ciò havesti fatto in tempo, sarebbe stato bene, per che il Regno di Transsilvania tributario del potentissimo Imp[erato]re a questa hora non sarebbe desolato, et il valido essercito del potent[issi]mo Imp[erato]re se ne starebbe hora in somma quiete.

Hor dopoi che noi per benignità di Dio con molte spese et incomodi siamo entrati nella Transsilvania, e che Dio hà confuso quel rebelle Rakoczio con le sue truppe ladronesche per le molte lor gran sceleraggini, ferito e morto con la nostra spada, e che hà congregato tutti i ladri di quei comitati, non sarebbe giusto di lasciarli così impuniti.

Noi dunque talmente metteremo le mani sopra li detti dui comitati, come sopra beni del rebelle Rakoczio. Poiche se fossero stati del Vostro Sig[no]re non haverebbe permesso, che fossero stati posseduti da quel rebelle, ne che s'assoldassero soldati contro il Regno del pot[entissi]mo Imp[erato]re.

Perloche noi con l'aiuto di Dio, proseguiremo più oltre nel punire, e soggiogare il paese del rebelle e scelerato Rakoczio se non si vorrà arrendere, e lo metteremo sotto la podestà di Achatio Berciai Principe di Transsilvania, fedete al nostro potent[issi]mo Imp[erato]re. Ne vogliamo credere, che il vostro Imp[erato]re di Germania stesso devi haverlo per male ; mà più tosto vorrà che non lasciamo senza castigo la possessione di quel scelerato rebelle. Dio incamini li vostri negotii in ogni bene.

A császári rezidens Drinápolyból írott június 13-i levele jelenti, hogy a nagyvezír egészsége már jobban van, és nagyon elszánt az erdélyi ügyekben, naponta parancsokat küld a pasáknak nagy titoktartás mellett.

Kiderül az is, hogy a héten Budára küldött egy vizírt, a nagyúr sógorát, úgy gondolják, addig kell ott maradnia, amíg a basa Erdélyben igazgatja a hadakat. Ez a vizír már elérte Belgrádot.

A levelek megerősítik a Galatában bekövetkezett tűzvész hírért, ahol a házak hatoda sem maradt meg, és a templomok közül csak a jezsuita atyákénak maradtak meg falai némi tetőzettel; kétséges az is, hogy vajon a török megengedi-e, hogy újjáépítsék, vagy pedig elveszik a keresztények lakóhelyét. Úgy gondolják, hogy nem baleset volt, hanem gyújtogatás történt, és hogy a törökök tették. Mindenesetre ott tartózkodott a francia nagykövet is, mivel nem akarták elengedni addig, amíg meg nem érkezik az utódja, és meg nem kapják a negyvenezer tallért, amelyet a teherhajóval való szökése miatt követelnek a nagyúr szolgálatára.

Kicsivel e sürgöny elküldése előtt érkezett a hír, hogy a kozákok megegyeztek a tárokkal, de nem említik, hogy miképpen; sem azt, hogy ez az egyezés kedvező-e vagy sem az ottani korona számára, és hozzáteszi, hogy a velencei hadiflottát, amely áthaladt a Dardanellákon, hogy az előző évekhez hasonlóan elzárják a szorost, az új erődítések ágyúí visszaverték anélkül, hogy az végrehajthatta volna szándékát. A Portán még nem tudták, hogy a budai basa vereséget mért Rákóczi.

Utolsó levelemben jeleztem, hogy de Souches tábornok nem tudta elfoglalni Szakmárt, mivel megelőzte őt a budai basa, aki Barcsaytól elvette a várat, és kijelentette, hogy őfelsége a császár nem vette vissza Rákóczitól a két vármegyét, amikor a Porta ezt kérte tőle, hogy ne legyen kénytelen haddal megbüntetni az ő merészségét. Most már nincs több idő, és követeli, hogy a vármegyék mint egy lázadó javai szálljanak vissza az ő nagyurára, aki átengedi őket az ő hűséges Barcsayának és az Erdélyi Fejedelemségnek.

A basa hasonlókát írt Mayer úrnak is, akit a császár utoljára Rákóczihoz küldött, de aki már csak halála után érkezett meg. És amikor Mayer közölte a basával, hogy azért jött, hogy a két vármegyét vissza vegye, ő ugyanazt válaszolta neki, mint amit fent már írtam. És mivel világos, hogy a török csak azért hivatkozik Barcsayra, hogy ne derüljön ki mohósága, amellyel Erdély és a vármegyék feletti abszolút hatalmat akarja bitorolni, hogy idővel aztán még többet szerezzen magának, úgy gondolják, hogy ezt nem szabad megengedni neki, és ha nem hajlandó a szép szóra visszaadni Szakmárt, akkor erővel kell tőle elvenni.

De Souches úr 22-én kelt levele megerősíti mindezt, és azt is írja, hogy elküldte egyik tisztjét a budai basához, és hajóhidat készíttetett a Tiszára, hogy összes emberével együtt átkelhesse magát, hogy lássa a török, hogy nem fél tőle. Addig is innen új parancsokat fog még kapni, valamint erősítést, ahogy azt minden levelében kérte, különben az embereivel, akiknek a száma nem éri el a nyolcezeret, nem fog tudni hadakozni. Ali basa seregével elérte Temesvárat, ahol egyesült a budai basával, így létrejött egy hatvanezer harcosból álló hadtest, és azt rebesgetik, hogy nemsokára megérkezik egy nagy seregnyi tatár is.

Sikerült megszereznem a budai basa levelének másolatát, és mellékelem is uraságnak, hogy az enyémmel együtt olvassa fel öfelségeiknek. Igazán felfuvalkodott és rosszindulatú ez a levél. Mayer visszatért ide, és rögtön ment tovább Grazba. Személyesen megerősítette nekem mindezeket, és arra is volt gondja, hogy tiszteletét tegye az özvegy fejedelemsasszonynál, Rákóczinénál, aki kimentette magát, és két miniszterét küldte maga helyett tárgyalni. Kijelentette, hogy nem kér maga, valamint fia számára mást, mint ami elhúnyt férje tulajdona volt, és hogy a többivel úgy rendelkezik öfelsége a császár, ahogy kíván.

Fischer [?], akit Lobkowitz herceg Ali basához küldött, megérkezett Temesvárra, és audiencián is volt már, de mostanáig nem derült ki, hogy mi a törökök végleges válasza; ám nemsokára biztosan megtudjuk, hogy fog-e még tartani a béke, vagy pedig jön a háború, amihez az itteni udvarnak nem nagyon fűlik a foga, és minden megtesz, hogy elkerülje; és mivel azt hiszem, hogy a török ezzel tisztában van, megengedheti magának, hogy úgy tárgyaljon, ahogy akar.

Graz felé menet jött a hír, hogy Szent Iván napján tűz ütött ki Kanizsa várában, amelyet tizenkét óráig nem lehetett eloltani, elégett az egész arzenál, és több mint nyolcvan bronzágyút elpusztult. Erre a hírré Zrínyi gróf és Batthyány gróf⁵¹ együtt mintegy hatezer embert küldött a vár felé, és megpróbálták elfoglalni, azonban a császári felségtől parancs érkezett hozzájuk, hogy ne mozduljanak, mivel úgy vélték, hogy ezzel lekötelezik a törököt, hogy ugyanezt tegye öfelsége erősségeivel, és így elkerülhető lesz a szakadás.

A budai vezír levele Augustin Mayer úrhoz válaszul arra a levélre, amelyet ez utóbbi körülbelül ugyanakkor adott neki, és Barcsay 1660. június 15-én kelt levelére. Olasz fordítás.

⁵¹ Az olasz szöveg Budiani grófja valószínűleg azonos Batthyány Kristóf (1637–1687) Dunán inneni főkapitánnyal.

HIÁNYZÓ KARAKTEREK AZ OLDALON!!!

Baráti üdvözetünket küldjük, Isten adjon szerencsés kimenetelt ügyeiteknek.

Baráti jóindulattal vettük leveleteket. Az uratok nevében azt írtátok, hogy el kell foglalnotok a két vármegyét, és ha időben megírtátok volna, akkor ez rendben is volna, mivel akkor Erdély országa, a leghatalmasabb császár adófizetője most nem volna pusztaság, és a leghatalmasabb császár erős serege most a legnagyobb nyugalomban volna.

Most már azonban, miután Isten jóságából nagy költséggel és fáradsággal bevonultunk Erdélybe, és Isten óriási gaztetteiért cserébe összezavarta Rákóczi és vele együtt a hitvány gazemberekből álló csapatait, és kardunkkal megsebezte és megölte őt, valamint egybegyűjtötte a két vármegye gonosztevőit, nem lenne igazságos, hogy így büntetlenül hagyjuk őket.

Ezért mi most erre a két vármegyére mint a lázadó Rákóczi javaira rátesszük a kezünket. Ugyanis ha a ti uratoké lettek volna, akkor nem engedte volna meg, hogy ez a lázadó birtokolja őket, sem azt, hogy katonákat toborozzon a leghatalmasabb császár országa ellen.

Mi pedig Isten segítségével addig üldözzük őt, amíg meg nem bűnhődik, és a gonosz, lázadó Rákóczi országát leigázzuk, ha nem hajlandó megadni magát, és Barcsay Ákos erdélyi fejedelem hatalmába adjuk, aki hűséget esküdött a mi leghatalmasabb császárunknak. Azt szeretnénk gondolni, hogy a ti német császárotok is haragszik rá, de mindenekelőtt azt akarja, hogy ne hagyjuk büntetlenül a gonosz lázadó birtokát. Isten vezesse ügyeiteket minden jóra.

XX

f. 328 r.

Tokaj, 1660. augusztus 8. [Ismeretlen szerzőtől.]⁵²

Tockaj li 8. d'Agosto 1660.

Con persona partita dal Campo Turco sotto Varadino alli 4. stante l'acerta come il Bastione chiamato Kiralyfi da tre parti è battuto incessantem[en]te col Canon grosso, è à segno tale distrutto, che 4. os. [?] sabioni già ne son cascati, arrivando già le balle p[er] il muro rovinato al terra pieno.

Ch'il fosso in tanto sia sottocavato che ne usciva l'acqua p[er] far girare una rota da Mol[on]i[no].

Che Ali Bassà lasciato il suo padiglione maggior, si era posto più vicino p[er] attaccar più vivam[en]te d[ett]o Bastione havendosi fatto intendere di non volere in nissuna maniera partire dall'assedio prima di occupar la fortezza venendovi somministrati viveri in abundanza dalla Rascia, che d[ett]o Bassà avesse vilipeso le l[ette]re del S[igno]r G[e]n[er]ale de Souches gettandole in terra.

⁵² Nem Boulliau kézírása.

HIÁNYZÓ KARAKTEREK AZ OLDALON!!!

Che li Tartari sendo scorsi nel Paese di S[ua] M[aestà] Ces[are]a havessero condotto via si gran quantità de Christiani, che ne anche l'anno passato diedero tanto quanto ; sendo tocati ad ogni Tartaro da 4. prig[io]ni.

Ch'il Barciai a quale avesse parlato non fosse ne ferri come il Baron Haller, mà ditenuto e custodito da buon n[umer]o di Gianizzari.

Ch'il mandato Alemanno tutt[avi]a fosse vivo, mà ~~nan~~che nissun Christiano era ammesso app[ress]o di lui, e che vi fossero già rimasti morti da 30 [mille] Turchi.

Egy a Várad alatt felvert török táborból folyó hó 4-én elindult személy elmondása szerint a Királyfi nevű bástyát három oldalról folyamatosan lövik nagy ágyúval, és abból is látszik, hogy mennyire leromlott már, hogy négy [mázsa?] kavics már ledőlt, és a golyók a földig rombolt falon már átmennek.

Az árkot már annyira aláásták, hogy nem jön belőle elég víz ahhoz, hogy megforgasson egy malomkereket.

Ali basa elhagyta sátrát, és közelebb foglalt állást, hogy még élénkebben támadja a fenti bástyát, és kijelentette, hogy semmiképpen sem hajlandó felhagyni az ostrommal addig, amíg el nem foglalja az erődöt, és ehhez bőséges élelmet is hozatott Raškából. Az említett basa a földre dobta és meggyalázta de Souches tábornok leveleit.

A tatárok, akik betörték a császári felség országába, olyan sok keresztényt rabláncra fűztek, amennyit még múlt évben sem, minden tatárra jutott van négy fogoly.

Barcsay, akivel beszélt, nincs bilincsen, mint Haller báró, de őt is számos janicsárral elfogták és fogva tartják.

A német küldött mindenesetre életben van, ám egyetlen keresztényt sem engednek hozzá, és már a harmincezernyi török holtakat is hagyott hátra.

XXI f. 35r.

Petrovija, [1664.] május 26. [Részlet ismeretlen leveléből.]

Di Petrovia 26. Maggio

Après avoir rapporté les sorties continuelles des Turcs assiegez dans Canissa, et parlé de celle du 20 dans laquelle le Comte Strozzi fut blessé, les lettres disent[:]

La maggior mortificatione è di non poter haver un Turco vivo, per saper in che stato si trova la piazza, hanno pero sborsato 2 m[ille] Tallari di premio a chi ne puo prender uno, e a chi bastasse l'animo d'andar dentro ad accender il fuoco, già che le granate non riescano. Han anche fatto aprire molti cadaveri de Turchi per saper quel che manggiano, et hanno trovate nutritiosi di fava e susini secchi, onde si crede siano alle strette di viveri.

[Franciául:] Miután a levél elbeszéli a Kanizsában ostromlott törökök állandó kitöréseit és a 20-ait, amely során Strozzi gróf megsebesült, a következőt olvashatjuk:

[Olaszul:] A legkínosabb az, hogy lehetetlenség elfogni élve egy törököt, hogy megtudjuk tőle, milyen állapotban van a vár, mindenesetre kétezer tallér jutalmat tűztek ki annak, aki mégis elfog egyet, és aki van elég bátor ahhoz, hogy bemerjen a várba és felgyújtsa azt, ha már a gránátokkal nem sikerül. Sok török hullát fel is nyitottak, hogy megtudják, mit esznek, és lóbabot, valamint aszalt szilvát találtak bennük, amiből arra következtetnek, hogy fogytán az élelmük.

XXII f. 35r.

Kanizsa, 1664. június 9. [Levélrészlet másolata ismeretlen szerzőtől, akit egy B. betű jelöl.]⁵³

In lettere di B. de 9. Giugno 1664.

In modo che simil resolutione de' Gianizzeri e del' Commandante di Canisa haveva posto in dovere l'assedio, che stimava <p...> prima di far la guardia ad un morto, e si stà hora in maggior apprehensione, che sieno molto ben muniti di dentro, seben habbino mostrato diversatamente per loro stratagemma ; stimandosi <g...> grande pazzia il credere ch'i Turchi non sappiano guerreggiare, per che anzi questa sola è la doctrina che s'insegna nelle loro scuole, Se Canisa non fosse stata ben munita, ne avesse potuto sostenere l'assedio di 20 m[ille] combattenti, sarebbe prima d' adesso stata soccorsa ad ogni precipitio e se Turchi non sapessero come ella si stii non marciarebbero così a belaggio, et il primo Vizir, che hà il commando espresso anche più avanzato. (et Infra.) Non hanno potuto saper intieramente lo stato della piazza, mentre non hanno mai fatto alcun priggione delli assediati, Et all'incontro questi giornalmente dentro conducono prigioni.

B. 1664. június 9-i leveléből

A janicsárok és Kanizsa kapitányának együttes elhatározása miatt megakadt az ostrom, amelyről először azt hitték, hogy gyerekjáték lesz, most viszont már lehet tudni, hogy ott bent nagyon jól fel vannak fegyverkezve, még ha cselből mást is mutattak; nagy bolondságnak tartják, ha valaki azt gondolja, hogy a török nem ért a hadakozáshoz, mert ezt az egy tant tanítják az ő iskolájukban: Ha Kanizsát nem fegyverezték volna jól fel, akkor nem állta volna húszezer harcos ostromát, és már előbb megsegítették volna minden veszedelemből, és ha a török nem lenne tisztában azzal, hogy mennyire képes védeni a várat, nem masírozna ennyire büszkén [?], és a nagyvezír nem tette volna eny-

⁵³ A következő levélhez hasonlóan Niccolò Siri követi jelentéseinek melléklete lehetett. A bal oldali margón a levél mellett ez olvasható: „A]vvisi rice-/ [vu]ti dal campo / [sot]to Canissa li / [...] Maggio” (Május [...] -án kapott hírek a kanizsai táborból.) Úgy látszik, hogy a június elején keltezett levél májusi híreket is tartalmazott. Ez a levél az előzővel egy lapra került, valószínűleg a hasonló téma miatt.

nyire előre a parancsnokságot. (ld. lejjebb⁵⁴) Nem sikerült megtudni teljesen az erősség állapotát, és az ostromlottak közül nem sikerült foglyot ejteni, miközben pedig emezek naponta visznek be foglyokat.

XXIII

f. 44 v. Niccolò Siri Des Noyers-nak.

Bécs, 1664. november 29.

Vienna 29. Novembre <1664> 1664

È morto il Conte Nicolo di Sdrino, tanto più lagrimevole questa perdita, quanto che per il dente d'una fiera è caduto, chi fra innumerabili squadre d'armati non hà saputo con mille incontri morire. Non poteva l'animo g[e]n[eros]o di q[ues]to cav[a]liere anie[n]tarsi all'otio, onde trattenendosi nella campagna di Czachaturno alla caccia di cignali ristorava si a punto dalle passate fatiche con il cibbo ; quando alli 18. del corrente sopraggiunse un de suoi ad avvisarlo che poco di quivi distante s'era visto un animale di smisurata grandezza, prese il Comte un Schioppo alla mano et accorse alla preda, e scoperto in una fratta ch'il cignale s'avanzava verso un paggio da lui poco distante, ando per colpirlo, quando casualmente strucciando e cadendo in terra con la panza in aria passò. La fiera, che tralignando dal solito suo costume ch'è di fuggire, fuggendo gli diede col dente sino a sei colpi nel ventre, et altri nella gola. Chiese poco doppo il Comte al suo paggio se le ferite erano mortali ; essendo gli stato risposto di si, non fece altro il detto Conte che battersi il petto più volte, fin che a un quarto d'hora spirò l'anima dentro alla propria carrozza. Non si puo dire quanto da ciascuno sii compianto questo degno cavaliere, per che il popolo adorandolo, come il più fiero persecutore de' Turchi, li pare strano ch'un animal inimico di quest<i>a legge Maumettana si sii indotto ad ucciderlo, ben che si sappia che è proprio de' porci odiare sempre gli huomini di valore.

Autres lettres portent que les Turcs font passer cet accident pour un miracle de Mahommet.

Meghalt Zrínyi Miklós gróf, és ez a veszteség azért is olyan keserves, mivel ő, aki pedig számtalan sereg között, ezernyi csatában sem lelte halálát, egy vadállat fogától esett el. Mivel e lovag nemes lelke képtelen volt belepusztulni a semmittevésbe, ezért Csáktornya vidékén vadkanvadászattal múlatta az időt, és éppen étekkel frissítette fel magát fáradságai után, amikor is folyó hó 18-án egyik embere váratlanul megjelent, és közölte, hogy nem messze látott egy bámutatosan nagy állatot. Ekkor a gróf puskát vett kezébe, és a zsákmány után eredt, majd a cserjésben észrevette, hogy tőle nem messze a vadkan egy apród felé veszi az irányt, és már éppen készült lelőni az állatot, amikor véletlenül megsúszott, és a földön hanyattesett. Az állat, mint ahogy menekülés közben sokszor

⁵⁴ A levél folytatása, amelyre ez a megjegyzés hivatkozhat, nincs meg.

megesik, megvadult, és menekülve hatszor hasba döfte őt az agyarával, és néhányszor a torkán is megszurta. Nemsokkal ezután a gróf megkérdezte az apródjától, hogy halálosak-e a sebek; miután emez igennel felelt, a gróf minden egyéb nélkül néhányszor a mellére ütött, és negyed óra múlva hintájában kilehelte a lelkét. El sem tudom mondani, mennyire siratja mindenki ezt a jeles lovagot, hiszen a nép mint a török legádázabb ellenségét imádta őt, és furcsállják is, hogy egy állat, amely a mohamedán törvényekkel nincs jó barátságban, hajlandó volt őt megölni, noha éppenséggel tudva levő, hogy a disznók mindig is gyűlölték a bátor embereket.

[Franciául:] Más levelek arról tesznek említést, hogy a törökök Mohamed csodájának tartják ezt a balesetet.⁵⁵

⁵⁵ Ezt néhány más forrás is megerősíti. Sir Paul Rycout konstantinápolyi angol követ 1687-ben kiadott, *A török birodalom története* c. munkájában pl. ezt olvashatjuk: „A törökök úgy vélték, hogy Allah szolgáltatót igazságot ellenségük halálával, hiszen ember nem győzhette le, s arra volt kárhoztatva, hogy egy vadkan által végezze életét.” Ld. BENE-BORIÁN, 1988, 68. Esterházy Pál pedig így ír a *Mars Hungaricus* c. visszaemlékezésében a költő haláláról: „Bizony siratta Magyarország elvesztett Marsát, gyászolták katonaságának tisztjei elveszett atyjukat, megkönnyezte minden értelmes ember a dicső férfiú ily váratlan szerencsétlenségét; ámde vetélytársai tapsoltak, ellenfelei ujjongtak, az esztelenek örvendeztek. De még a török is öröme jeléül Kanizsán, s másutt a végvidéken ágyúzással s különféle győzelmi táncokkal nyilvánította boldogságát.” ESTERHÁZY, 1989, 186.

Forrás- és irodalomjegyzék

BARON
1995

Pascal BARON, Gérard JUBERT, Jean-Marie TROUVÉ: *Ismaël Boulliau. Le désir ardent de savoir*. In: *Aventures scientifiques. Savant en Poitou-Charentes du XVIIe au XXe siècle*. Éd. Jean DHOMBRES. Poitiers, Actualité Poitou-Charentes, 1995, 30–43.

BENE–BORIÁN
1988

BENE Sándor–BORIÁN Gellért: *Zrínyi és a vadkan*, Budapest, Helikon Kiadó, 1988.

BENE
1997

BENE Sándor: *Bán a ravatalon, avagy: még egyszer Zrínyi Miklós haláláról*. In: *Beszélő*, 1997/2, 100–114.

BÉRENGER
1967

BÉRENGER, Jean: *Francia-magyar kapcsolatok a Wesselényi-összeesküvés idején (1664–1668)*. In: *Történelmi Szemle*. 1967/3, 275–291.

Bibliotheca Zriniana
1991

A Bibliotheca Zriniana története és állománya. Szerk. KLANICZAY Tibor. Budapest, Argumentum Kiadó–Zrínyi Kiadó, 1991.

BÍRÓ
1989

BÍRÓ Péter: *A francia külügyi levéltár Zrínyi Miklósról és az 1663–64. évi hazai eseményekre vonatkozó iratai*. In: *Zrínyi-dolgozatok VI* (1989) 63–75.

CSAPODI
1962

CSAPODI Csaba: *Kiadatlan Zrínyi-levelek*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1962, 740–756.

Dispacci
1901

Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania), Zweite Abteilung. I. Band. 1657 April – 1661 Juli. Bearbeitet von Alfred Francis PRIBRAM. Wien, Carl Gerold's Sohn, 1901.

ESTERHÁZY
1989

ESTERHÁZY Pál: *Mars Hungaricus*. Ford. IVÁNYI Emma. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1989.

- GÖMÖRI
1988
GÖMÖRI György: *Adalékok az 1663–64. évi angliai Zrínyi-kultusz történetéhez.* In: *Zrínyi-dolgozatok*, V (1988), 65–96.
- Handbuch...*
1968
Handbuch der europäischen Geschichte. Hrg. von Theodor SCHIEDER. Stuttgart, Union Verlag, 1968.
- HATCH
1982
HATCH, Robert A.: *The Collection Boulliau. An Inventory.* Philadelphia, The American Philosophical Society, 1982.
- HATCH
1998
HATCH, Robert A.: *Between Erudition and Science. The Archive and Correspondence Network of Ismaël Boulliau.* In: *Archives of the Scientific Revolution. The Formation and Exchange of Ideas in Seventeenth-Century Europe.* Ed. Micheal HUNTER. Woodbridge, Boydell Press, 1998, 49–71.
- KISS
2005
KISS Farkas Gábor: *A „Syrena”-kötet címlapjáról.* In: *Irodalomismeret*, 2005/2, 43–55.
- KLANICZAY
1964
KLANICZAY Tibor: *Zrínyi Miklós.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.
- Literae procerum...*
1712
Literae procerum Europae ab anno 1552 usque ad annum 1712. Ed. Johann Christian LÜNIG, Lipcse, Johann Friedrich Gleditsch, 1712.
- NELLEN
1994
NELLEN, Henk J. M.: *Ismaël Boulliau (1605-1694). Astronome, épistolier, nouvelliste et intermédiaire scientifique : Ses rapport avec les milieux du « libertinage érudit ».* Amsterdam & Maarssen, Apa-Holland University Press, 1994.
- NÉMETH
2006
NÉMETH S. Katalin: *A „szüves” és a kutyafülű tatár. Tatárok Zrínyi körül.* In: *Irodalomtörténet*, 2006/4, 584–592.
- NOYERS
1859
NOYERS, Pierre des: *Lettres de Pierres des Noyers secrétaire de le reine de Pologne Marie-Louise de Gonzague princesse de Mantoue et de Nevers, pour servir à l’histoire de Pologne et de Suède de 1655 à 1659.* Berlin, B. Behr, 1859.

- PAULER
1876
- PAULER Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak özszeesküvése. 1664–1671.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-hivatala, 1876.
- PINTARD
2000
- PINTARD, René: *Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle.* Genève, Slatkine, 2000.
- RMK III, 2274
- Copia-Schreiben Ihro Excell. Herrn Grafen Serin an die Gräntzische geheimen Regenten auf Czackthurn den 30 Juny.* H. és ny. n. [1664], RMK III, 2274.
- ROMAIN
1986
- ROMAIN, Philippe: *Le travail des hommes de la paix au XVIIe siècle. Le cas des relation entre Louis XIV et Léopold Ier de 1668 à 1673.* In: *Histoire, économie et société.* 1986/2, 173–186.
- SIRI
1993
- SIRI, Niccolò: *Lettere da Cracovia e Varsavia (1642–1645).* A cura di Tessa CAPPONI-BORAWSKA. Warszawa, Uniwersytet Warszawski Wydział Neofilologii Katedra Italianistyki, 1993.
- SZÉCHY
1896–1902
- SZÉCHY Károly: *Gróf Zrínyi Miklós. 1620–1664.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1896–1902.
- ZrinLev*
1997
- Zrínyi Miklós válogatott levelei.* Vál. BENE Sándor, HAUSNER Gábor. Budapest, Balassi Kiadó, 1997.
- ZRÍNYI
1958
- Zrínyi Miklós összes művei. 2. Levelek.* Kiad. CSAPODI Csaba és KLANICZAY Tibor. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958.
- ZSILINSZKY
1893
- ZSILINSZKY Mihály: *A magyar országgyűlésnek vallásügyi tárgyalásai.* Budapest, Hornyánszky Viktor, 1893.

